

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Obraz Maďarského povstání 1956 v dobových médiích na příkladu
oficiálního československého tisku a Rádia Svobodná Evropa
The Image of Hungarian Uprising of 1956 in contemporary Media on the
Example of the official Czechoslovak Press and Radio Free Europe

Anežka Míčková

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Koura, Ph.D.**

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání — Dějepis se zaměřením
na vzdělávání

2018

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Obraz Maďarského povstání 1956 v dobových médiích na příkladu oficiálního československého tisku a Rádia Svobodná Evropa* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Podmokly, 13. července 2018

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za veškeré připomínky a podnětné rady, zejména pak za věnovaný čas a trpělivost při vedení této práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce pojednává o maďarské revoluci z roku 1956 a o jejím obrazu, které svým prostřednictvím poskytlo Rudé právo a československá redakce Rádia Svobodná Evropa. Jednalo se o jednu z nejkrvavějších událostí moderní historie Maďarska. V úvodu je popsána základní literatura a metodika vypracování, poté je práce rozdělena na dvě části. Na základě sekundární literatury je vypracovaná první část, která popisuje jednotlivé dny maďarské revoluce se zaměřením převážně na dění v Budapešti, jež byla centrem celého povstání. Dále jsou popsány historické okolnosti předcházející těmto událostem a závěr pak tvoří nastínění situace v Československu v téže době.

Druhá část práce je vypracovaná na základě sekundární literatury a pramenů, tedy výtisků Rudého práva a přepisů vysílání československé redakce Svobodné Evropy pořízené v rámci monitoringu zahraničního vysílání pracovníky československého Ministerstva vnitra. Práce se nejprve zabývá podobou tištěných médií na našem území, vznikem a vývojem Rudého práva, a následně je podán výklad událostí maďarské revoluce právě pohledem tiskového orgánu Komunistické strany Československa. Poté se práce věnuje okolnostem vzniku Rádia Svobodná Evropa, začátkům československé redakce a podobě jejího vysílání v 50. letech. Následuje výklad maďarských podzimních událostí prostřednictvím tohoto rozhlasu. Závěr práce obsahuje porovnání obrazů, které Rudé právo a československá redakce Svobodné Evropy svým prostřednictvím vytvořila.

KLÍČOVÁ SLOVA

Maďarsko, Československá republika, Maďarské povstání 1956, Rádio Svobodná Evropa, Rudé právo

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the Hungarian Revolution of 1956 and about its image, which was provided by Rude pravo and the Czechoslovak editorial office of Radio Free Europe. It was one of the bloodiest Hungarian events of the 20th century. In the introduction is described the basic literature and the methodology of elaboration, then the thesis is divided into two parts. Based on the secondary literature, the first part is describing the individual days of the Hungarian Revolution, focusing mainly on events in Budapest, as the center of the whole uprising. Further on the historical circumstances are described preceding these Hungarian events and the conclusion is the outline of the contemporary situation in Czechoslovakia.

The second part of the thesis is based on secondary literature and sources, ie copies of the Rude pravo and the transcripts of the Czechoslovak broadcasting of Free Europe, made by Czechoslovak Ministry of the Interior staff, during the monitoring of the international broadcasting. The thesis first deals with the form of printed media in Czechoslovak territory, then with the emergence and development of the Rude pravo, and then with the interpretation of the events of the Hungarian Revolution by the eyes of this press authority of the Communist Party of Czechoslovakia. Afterwards, the work focuses on the circumstances of the creation of Radio Free Europe, the origins of the Czechoslovak editorial office and the form of its broadcasting in the 1950s. Following is the interpretation of Hungarian autumn events through this radio. The conclusion is comparing the images created by the Rude pravo and the Czechoslovak editorial office of Free Europe.

KEYWORDS

Hungary, Czechoslovak Republic, The Hungarian Uprising 1956, Radio Free Europe, Rude pravo

Obsah

Úvod	1
1 Historický kontext maďarského povstání 1956	3
1.1 Převzetí moci komunisty	3
1.2 Padesátá léta	4
1.2.1 Situace po Stalinově smrti	5
1.2.2 Konflikty Nového kurzu	6
1.3 Rok 1956	7
1.3.1 XX. sjezd ÚV KSSS a reakce na něj	7
1.3.2 Petöfiho kroužek	8
1.3.3 Říjen 1956	9
1.4 Průběh povstání	10
1.4.1 První den - 23. října 1956	10
1.4.2 První sovětská intervence. 24. – 28. října	14
1.4.3 Mezidobí. 29. října – 3. listopadu	18
1.4.4 Druhá sovětská intervence	20
1.5 Konec povstání	22
1.6 Nastínění situace v Československu v roce 1956	23
2 Obraz revoluce v médiích	26
2.1 Problematika tištěných médií po r. 1948 v Československu	26
2.2 Stručná historie Rudého práva do začátku normalizace	27
2.2.1 Maďarská revoluce 1956 na stránkách Rudého práva	29
2.2.2 Zpráva o situaci v Maďarsku	30
2.3 Rádio Svobodná Evropa	37
2.3.1 Kontext vzniku RFE	37

2.3.2	Vznik československé redakce RFE.....	38
2.3.3	Podoba vysílání československé redakce RFE v 50. letech	39
2.3.4	Průběh maďarského povstání očima československé redakce RFE	40
2.4	Porovnání	46
	Závěr.....	50
	Prameny a literatura.....	52
	Seznam příloh.....	55

Úvod

Tématem této bakalářské práce je maďarská revoluce z roku 1956 a zobrazení jejího průběhu v dobových médiích na příkladu Rudého práva a vysílání československé redakce Rádía Svobodná Evropa. Rudé právo jsem vybrala jako nejvýznamnějšího představitele oficiálních tištěných médií, jelikož bylo tiskovým orgánem Komunistické strany Československa. Rádio Svobodná Evropa jsem vybrala především proto, že se jednalo o exilové rozhlasové médium, které svým posluchačům přinášelo kulturní i informační alternativu.

V první části své práce se budu věnovat především samotnému výkladu událostí maďarského povstání. Dále se budu věnovat historickému kontextu, tedy jaké události revoluci předcházely a jaká byla situace v soudobém Československu. V druhé části své práce se zaměřím na stručnou historii obou medií a jejich situaci v 50. letech. Dále popíšu, jaký pohled na maďarské povstání obě média poskytovala, a vzájemně je porovnam.

Historické události a vývoj jednotlivých médií budu zpracovávat pomocí odborné literatury. Pro popis historického kontextu v Maďarsku využiji především publikace Jiřího Vykoukala, Bohuslava Litery a Miroslava Tejchmana: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1987* a *Dějiny Maďarska* od László Kontlera. Československý historický kontext budu vypracovávat rovněž z *Východu*, ale především z publikací Jiřího Pernese (*Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*) a Karla Kaplana (*Kronika komunistického Československa – Doba tání 1953-1956*). Samotnému tématu maďarské revoluce z roku 1956 se u nás podrobněji věnuje zejména Jan Adamec. Ten se Maďarsku v období 50. a 60. let se věnoval v mnoha studiích i ve své diplomové a dizertační práci, která by pod názvem *Maďarsko 1956: Od reformy socialismu k národnímu povstání* měla být vydána knižně v listopadu tohoto roku. Stručnější pohled nabízí sborník textů, jenž vyšel k příležitosti padesátiletého výročí revoluce při Centru pro ekonomiku a politiku pod názvem *Maďarské povstání 1956: padesát let poté*. Co se týče zahraničních historiků, budu vycházet především z výzkumu Csaby Békéze a Jánose Rainera (dostupný např. na stránkách Wilsonova centra). Při popisu vzniku a vývoje Rádía Svobodná Evropa budu čerpat zejména z práce Prokopa Tomka, a to hlavně z publikace *Československá redakce Radio Free Europe. Historie a vliv na československé dějiny*. Pro

popis historických okolností Rudého práva využijí publikací *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti* (Petr Bednařík, Jan Jirák a Barbara Köpplová) a *Dějiny českých médií 20. století* (Jakub Končelík, Pavel Večeřa, Petr Orság).

Při popisu maďarských událostí pohledem oficiálního komunistického tisku budu interpretovat především rubriku Rudého práva s názvem „Zpráva o situaci v Maďarsku“ („Vážné události v Maďarsku“, „K událostem v Maďarsku“), která byla vydávána od 25. října do 5. listopadu 1956. Jednotlivá čísla Rudého práva jsou dostupná například v Národní knihovně České republiky. Archiv Rádia Svobodné Evropy shromažďující veškeré prameny u nás ani v zahraničí neexistuje – materiály jsou roztroušené po celém světě. Velká část z nich se nachází v archivu Open Society Archives v Budapešti (kam byla přesunuta většina mnichovských materiálů). Hoover Institution Archives schraňuje druhou velikou část pramenů včetně originálních nahrávek československého zvukového archivu Rádia Svobodná Evropa (pouze zlomky vysílání československé redakce, dostupné např. v Databázi digitalizovaných muzejních sbírek). Zbytek pramenů je roztroušen na různých místech, například v osobním vlastnictví rodin pracovníků Svobodné Evropy. Pro svou práci proto využijí přepisů odposlechů vysílání československé redakce. Monitoring českojazyčného a slovenskojazyčného vysílání zahraničních rozhlasových stanic prováděla operativní správa Ministerstva vnitra. Přepisy tohoto monitoringu pak byly zařazovány do „Zpravodajského přehledu“, který vydával Československý rozhlas jako jakýsi tajný přehled určený jen pro oprávněné instituce. Od roku 1954 byl tento přehled vydáván pod názvem „Zvláštní zpravodajství ČTK“ Československou tiskovou kanceláří (později byl vydáván opět Československým rozhlasem). Tyto tajné bulletiny jsou dnes uloženy v Národním archivu na Chodovci – fond MONITOR, číslo fondu 311.

1 Historický kontext maďarského povstání 1956

Po 2. světové válce se v Evropě začaly formovat dva bloky – Východní a Západní. Od začátku roku 1944 sovětsí vojáci vstupovali na území těchto států - někde byli vnímáni spíše jako okupanti (např. Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko), někde jako osvoboditelé (Československo). Maďarsko se tak, stejně jako většina zemí střední a jihovýchodní Evropy, dostalo pod sovětskou sféru vlivu. Postupem času se pak ve většině z nich s různou měrou zásahu ze sovětské strany ustanovily komunistické režimy. V případě Maďarska byla moc po válce rozdělena mezi zvolenou vládu, sovětské okupační síly a nově vzniklou státní bezpečnost v čele s Gáborem Péterem (pozdější Államvédelmi Hatóság - ÁVH).¹

1.1 Převzetí moci komunisty

Do prvních voleb působila prozatímní vláda, která byla složena ze zástupců Maďarské komunistické strany, Nezávislé strany maloročníků, zemědělských dělníků a měšťanů, Národní selské strany, Sociálně demokratické strany a Občanské demokratické strany.² Ta se musela vypořádat s poválečnou situací, a proto prosadila několik opatření, které můžeme rozdělit do tří okruhů. V lednu 1945 bylo nutné podepsat příměří se Spojenci, které bylo podmíněno několika body. Mezi nimi například obnovení hranic Maďarska z roku 1938, vyslání vojenské jednotky proti Německu, zaplacení válečných reparací a asi nejdůležitější, souhlas s vytvořením spojenecké kontrolní komise v čele se sovětským maršálem Klimentem Vorošilovem, což jen prohloubilo sovětský vliv. Dále bylo třeba „vyčistit“ státní správu od lidí, kteří spolupracovali s režimem Ference Szálasiho, jenž byl vůdcem Šípových křížů (strana maďarských přívrženců nacismu). Proběhlo rozsáhlé zatýkání a kolem 60 000 osob bylo obviněno z válečných zločinů, přičemž krom skutečných viníků bylo odsouzeno i mnoho politicky nežádoucích osob. Mimo to došlo ke zrušení několika politických stran a sdružení, které byly označeny za krajně pravicové. Třetím krokem prozatímní vlády bylo prosazení rozsáhlé pozemkové reformy, která spočívala zejména ve zrušení šlechtických velkostatků; získanou půdu pak částečně dostal

---

¹ KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*. Praha. Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Str. 360-374

² VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 175

pod správu stát a družstva (zhruba 40%). Zbylá půda pak byla přerozdělena mezi venkovské obyvatelstvo. Imre Nagy, důležitá postava maďarského povstání, byl v té době ministrem zemědělství v této prozatímní vládě.

Dne 4. listopadu 1945 se odehrály první poválečné volby, ve kterých s velkým náskokem zvítězili tzv. maloročníci. Tomuto vítězství mohla mimo jiné napomoci i silná intervence kardinála Józsefa Mindszentyho, který ve svém pastýřském listu komunisty veřejně odsoudil a vyzval věřící k podpoře maloročnicků. Mindszenty se později stal terčem komunistické propagandy a byl na několik let uvězněn. Propuštěn byl až během maďarského povstání na podzim 1956. Proti vítězům voleb se rychle vytvořila Sověty podporovaná opozice, která 5. března 1946 vytvořila tzv. Levicový blok. Ironii můžeme vidět v tom, že ve stejný den Winston Churchill pronesl ve Fultonu svůj slavný projev o železné oponě, která prakticky rozdělila Evropu.

Neústupnost Levicového bloku vůči maloročnickům a jim příbuzným stranám, které vznikly po prvních poválečných volbách, pokoutná likvidace politických protivníků a soustavné zastrašování nakonec vedly k převzetí politické moci Maďarskou stranou pracujících (MSP), což byla strana, která vznikla spojením sociálních demokratů a komunistické strany (ke sjednocení došlo 12. 6. 1948). Skutečná moc byla v rukou generálního tajemníka a jeho zástupců, tedy Mátyáse Rákosiho, Mihály Farkase, Jánose Kádára a dalších. Nový program strany hlásal budování socialismu a vyznával marxisticko-leninskou ideologii. To vedlo k ještě užší spolupráci se Sovětským svazem, k další vlně znárodnování a k odstraňování politických protivníků. V těchto letech muselo mnoho významných politiků opustit veřejný život a často i zemi, včetně Zoltana Tildyho, prvního maďarského prezidenta (1946–1948), který byl až do roku 1956 držen v domácím vězení.³

1.2 Padesátá léta

Jak již bylo řečeno, faktickým vůdcem MSP a zároveň předsedou vlády byl Mátyás Rákosi, jeden z dlouholetých funkcionářů Kominterny a jeden ze Stalinových nejvěrnějších žáků. Poté co se dostal k moci, donutil většinu svých politických odpůrců

---

³ KONTLER, László: *Dějiny Maďarska. Praha*. Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Str. 360-374

ustoupit a v Maďarsku po sovětském vzoru zahájil silnou stalinizaci společnosti⁴. Ta spočívala v násilné kolektivizaci, vynucování povinných dávek rolníků státu a v omezení živočišné výroby. Průmysl byl orientován na těžkou industrializaci a militarizaci; spotřební průmysl téměř neexistoval. Díky těmto okolnostem a několikaleté neúrodě se zvyšovaly ceny potravin a životní úroveň rychle klesala. Ekonomika byla na pokraji zhroutění, na což společnost špatně reagovala.⁵

1.2.1 Situace po Stalinově smrti

Po Stalinově smrti (5. 3. 1953) vypukl v Sovětském svazu boj o nástupnictví v čele KSSS. Z tohoto souboje později vítězně vyšel Nikita Chruščov, který později ke Stalinovi zastával kritický postoj. Krom toho se vedení KSSS obávalo nespokojenosti maďarského obyvatelstva.⁶ Proto byl Rákosi v květnu pozván do Moskvy, aby si vyslechl, co vše je třeba změnit a jak se s tehdejší situací vyrovnat. Personální výměny původně nebyly v plánu, ale Rákosi nebyl ochoten pozměnit směr MSP v duchu tzv. Nového kurzu, který se v té době začal v Sovětském svazu prosazovat. Načež se v červnu v Moskvě odehrála další jednání, na kterých byli mimo Rákosiho přítomni i jeho náměstci Ernő Gerő, Imre Nagy a István Hidas. Za Moskvu se jednání účastnili někteří členové ÚV KSSS, a to jmenovitě Georgij Malenkov, Lavrentij Berija, Vjačeslav Molotov, Nikolaj Bulganin, Nikita Chruščov a Anastáz Mikojan. Hned první dny si sovětská strana vytyčila zásadní body jednání: ekonomika, vnitřní politika a zneužívání státní bezpečnosti. Rákosi byl podroben velmi silné kritice téměř ze všech stran a byl donucen slíbit rezignaci na post předsedy vlády⁷. Přestože si udržel místo v čele strany, na místo premiéra později nastoupil Imre Nagy, a to hned z několika důvodů. Jeden z nich mohl být ten, že na rozdíl od Rákosiho a dalších členů maďarského politbyra nebyl Nagy židovského, ale maďarského původu. Dalším důvodem bylo, že Nagy nemohl být spojován se stalinskými zločiny a vykonstruovanými politickými procesy, jelikož v letech 1949–1950 byl vyloučen z vedení

---

⁴ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 82

⁵ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 73

⁶ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: *Soudobé dějiny* 04/1996. Str. 455

⁷ ADAMEC, Jan: *Rákosi versus Nagy. Maďarská destalinizační předehra 1953–195*. In: *Paměť a dějiny* 01/2016. Str. 13-16

MSP. Oficiálně kvůli domnělým pravicovým názorům, ale spíše kvůli svému nesouhlasu s Rákosiho politikou (např. násilnou kolektivizací).

1.2.2 Konflikty Nového kurzu

Po návratu do Maďarska bylo svoláno zasedání ústředního výboru MSP, kde si Rákosi musel veřejně „posypat hlavu popelem“. Rezoluce vydaná po tomto zasedání potvrdila výsledky moskevských jednání a ustanovila, že stranu povede první tajemník. Rákosi podal demisi při zasedání Národního shromáždění 4. července 1953. O den později byla sestavena nová vláda v čele s Imrem Nagyem, který začal prosazovat politiku Nového kurzu dle sovětské předlohy a vznikl tak směr reformního post-stalinismu⁸. Zastánci reformu a zastánci stalinismu-rákosismu se rozcházeli v mnoha otázkách, které hýbaly celou společností. Z nich vynikala zejména problematika národní suverenity a nezávislosti oproti závazkům vůči Moskvě (závazky hospodářské, politické či vojenské), otázka soukromého zemědělství (v jaké míře a jestli vůbec), nastavení nového ekonomického a hospodářského plánu a v neposlední řadě, jak se vyrovnat se stále nespokojenějším obyvatelstvem. Další konflikty vznikaly mezi konzervativním venkovem a reformně naladěnou metropolí, respektive mezi ústředním výborem a lokálními tajemníky. Otázky, které byly důležité pro velká města (svoboda projevu, stalinistické represe, vztah k Moskvě) se na venkově projevovaly se zpožděním. Pro místní byly mnohem důležitější snížené objemy nucených dávek soukromých zemědělců, možné vystoupení z družstev a výhodnější vykupování zemědělských produktů.

Krom toho, Imre Nagy ze své funkce premiéra usiloval o redukci těžkého průmyslu, zastavil násilné vysídlování maďarských Němců a omezil moc tajné policie (ÁVH)⁹. Tyto progresivní změny, a to, že se v určité míře zabýval i myšlenkou obnovení pluralitního politického systému, se nelíbilo ústřednímu výboru jak MSP, tak i KSSS. Nagy byl nakonec obviněn z pravicového oportunistu („pravičácké úchylky“)¹⁰ a během schůze Národního shromáždění v březnu 1955 byl odvolán z funkce předsedy vlády a následně

---

⁸ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 82

⁹ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 72

¹⁰ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956: od reformy socialismu k národnímu povstání*. Dizertační práce (FF UK, Ústav světových dějin). Str. 64

vyložen i z politbyra a strany. Na jeho místo nastoupil poměrně mladý András Hegédüs, jeden z mužů mladé generace komunistů, která se v 50. letech dostala do popředí (z dalších například Béla Szalai, István Hidas...) ¹¹. Nástup této nové skupiny se nelíbil „zasloužilým“ komunistům, jako byli István Kovács či József Révai, takže konflikty uvnitř strany stále přetrvávaly.

1.3 Rok 1956

1.3.1 XX. sjezd ÚV KSSS a reakce na něj

Přestože mnoho změn již probíhalo, důsledná destalinizace společnosti mohla následovat až po XX. sjezdu ústředního výboru KSSS, který se uskutečnil v únoru 1956 (přesněji 14. – 25. února). Právě na tomto sjezdu pronesl Nikita Chruščov svůj tajný projev o Stalinových zločinech a odsoudil jeho kult osobnosti. Také zde poprvé zmiňuje národní cesty k socialismu, tedy že každá země si k budování socialismu může zvolit svou cestu. Ústřední výbor MSP v čele s Rákosim měl za úkol řešit situaci v zemi právě v duchu XX. sjezdu. S tímto směrem ale Rákosi nesouhlasil a snažil se Chruščovův projev udržet co nejdéle v tajnosti ¹². Ve stranickém vedení byl ale stále široký rozkol - mnoho členů nesouhlasilo s Rákosiho politikou a hrozilo, že projev zveřejní v plné a neschválené podobě, což by znamenalo jen další problémy a komplikace.

Jedním z důležitých prvků destalinizace bylo prošetření politických procesů z přelomu 40. a 50. let a případná rehabilitace. Laszló Rajk býval ministrem vnitra a zahraničních věcí, dokud nebyl obviněn z titoismu a prozápadní špionáže, a nebyl odsouzen k trestu smrti ve vykonstruovaném procesu v září 1949. Tento proces je často přirovnáván k politickým procesům u nás, nejčastěji pak k procesu s Rudolfem Slánským. Rákosi byl donucen v březnu 1956 Rajka rehabilitovat jako důkaz, že vedení MSP je ochotno vyrovnat se se změnami v proudu myšlení, které nastaly po únorovém sjezdu ÚV KSSS. Aby se vyhnul odpovědnosti za zločiny padesátých let, snažil se svalit veškerou vinu na Gábora Petéra, který byl ale již předtím zatčen a ve svých doznáních označil za hlavního viníka právě Rákosiho. Byla tedy nutná další oběť, a tou se stal bývalý ministr

---

¹¹ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 84

¹² BÉKÉŠ, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: *Soudobé dějiny* 04/1996. Str. 457

obranu Mihály Farkas.¹³ Dále chtěl obvinít Jánose Kádára, který byl v době procesu ministrem vnitra a Rajka měl vyslýchat. Rákosi se tak snažil zbavit se svého potencionálního politického rivala, kolem kterého se sdružovali proreformní politici uvnitř strany (také byl podezírán z toho, že je ve spojení s nenáviděným Nagym). K vyšetření procesů byla vytvořena rehabilitační komise v čele s I. Kovácsem, která nakonec na doporučení sovětského emisara Michaila Suslova obvinila pouze Farkase. Suslov také doporučil přijetí Jánose Kádára do maďarského politbyra.

Rákosiho neochota přizpůsobit se novému směru nakonec vedla k tomu, že politbyro KSSS do Budapešti vyslalo jednoho ze svých členů, aby situaci vyřešil. Tímto členem byl Anastás Mikojan a jeho úkolem bylo dohlédnout na průběh zasedání ústředního výboru MSP v polovině července, kde se měly projednávat výsledky Kovácsovy komise a hlavně Farkasův případ. Dále měli být do politbyra přijati Révai a znovuobjevivší se Kádár, který byl rehabilitován poté, co byl na přelomu 40. a 50. let obviněn z „titoismu“ a následně uvězněn. Krom toho Mikojan řídil nucený odchod Mátyáse Rákosiho, který na své funkce rezignoval na témže sjezdu. Na jeho místo nastoupil další stalinista Ernő Gerő. Brzo ho ale vystřídal János Kadár. Ve své zprávě do Moskvy Mikojan varuje před opozicí a nepřátelskými elementy, které měly poměrně velký vliv na obyvatelstvo. Mimo jiné varuje i před uskupením kolem Imre Nagye nebo Petöfiho kroužkem, o kterém budu pojednávat v následující podkapitole. Nagy v té době ztělesňoval velký otazník, jelikož se nevědělo, zda se nepokusí o návrat na politickou scénu. Tento případný směr podporovaly nedávné změny v Polsku, kde byl znovu přijat do strany Władysław Gomułka. Nagyova otázka byla i předmětem jednání maďarského politbyra 24. srpna. Přítomní členové se ale shodli, že stále platí rezoluce ze shromáždění ústavního výboru MSP z roku 1955¹⁴.

1.3.2 Petöfiho kroužek

Původně neformální diskusní klub mladých pracovníků Národního muzea byl založen v březnu 1955 a byl pojmenován po Sándoru Petöfim – Petöfi byl maďarský básník a klíčová postava maďarského protihabsburského povstání z roku 1848. Postupně se

---

¹³ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: In: Soudobé dějiny 04/1996. Str. 456

¹⁴ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 85-86

ale přidávaly další a další osobnosti jako byli Gábor Tanczos a András B. Hegedús a kroužek začínal pořádat hojně navštěvované přednášky a diskuze o historii, politice, ekonomii, náboženství apod. Vzniká tak nová diskuzní platforma pro odbornou i laickou veřejnost.¹⁵ Po XX. sjezdu ÚV KSSS se zde scházeli i reformě uvažující komunisté, kteří využívali diskuze ke kritice stranického vedení. Za zlomové setkání je považována debata z 27. června 1956, která zvedla největší vlnu nevole stranického vedení. Tato veřejná debata byla spolupořádána Petőfiho kroužkem a Svazem maďarských novinářů a zabývala se hlavně problematikou svobodného projevu. Původní diskuze se ale poměrně rychle zvrtila v otevřenou kritiku Rákosiho. Zazněly požadavky na rehabilitaci obětí vykonstruovaných procesů (jmenovitě Lászlóa Rajka, Györgye Pálffyho, Tibora Szőnyie a Andráse Szalaie), a také se probíralo vnitřní fungování samotné MSP. Přestože byli přítomni někteří členové ústředního výboru, nebyli schopni diskuzi ovládnout a situaci na místě vyřešit. Na zasedání ústředního výboru MSP o několik dní později byla celá akce označena za „kontrarevoluční“ provokaci a členové vedení strany, kteří byli na debatě přítomni, byli ostře kritizováni¹⁶. Strach z následků debaty byl ještě umocněn obavou z nepokojů v Polsku, které vypukly 28. června 1956. V reakci na tyto události byli ministr obrany a ministr vnitra pověřeni vypracováním předběžných plánů a opatření na obranu pořádku v zemi.

1.3.3 Říjen 1956

Po březnové rehabilitaci, kdy bylo očištěno jméno L. Rajka, proběhlo 6. října 1956 znovu pohřbení ostatků jeho, i jeho druhů, kteří s ním byli popraveni. Jednalo se o veřejný pohřeb (přítomno přes 100 000 lidí) se všemi politickými poctami. Přestože byl v režii komunistické strany a oficiální proslovy pronášeli členové ústředního výboru (Ferenc Munnich, Antal Apró), celá událost se stala záminkou pro vyjádření nesouhlasu veřejnosti se současnou situací v zemi. Pohřbu se zúčastnila i Julie Rajková, vdova po L. Rajkovi, se synem a Imre Nagy, který byl o pár dní později znovu přijat do strany.

---

¹⁵ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 75-76

¹⁶ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956: od reformy socialismu k národnímu povstání*. Dizertační práce (FF UK, Ústav světových dějin). Str. 81

Na schůzi studentů, kterých bylo asi 1600, 16. října 1956 v Szegedu byl znovu obnoven Svaz maďarských univerzit a studentů vysokých škol (dále jen MEFESZ; prvně působil po válce jako volné sdružení antifašistických studentských iniciativ¹⁷). Tato organizace byla nezávislá jak na Svazu demokratické mládeže, tak i na MSP. O dva dny později si studenti zvolili své vedení, které mělo za úkol organizaci rozšířit na vysokých školách po celém Maďarsku. Postupně se tak přidávali další a další vysokoškoláci včetně těch budapešťských.

Dne 19. října byl Władysław Gomułka za podpory většiny vedení Komunistické strany Polska, armády i policie zvolen prvním tajemníkem polské komunistické strany, a přestože měl ÚV KSSS své výhrady, nakonec jeho funkci potvrdil. Tato zásadní informace se ke studentům budapešťské Technické univerzity (BME – dnes The Budapest University of Technology and Economics) dostala 22. října a v reakci na to pak v rámci MEFESZ zformulovali 16 bodů, které představovaly jejich požadavky na změny v zemi. Mezi tyto body patřil mimo jiné i požadavek na odchod sovětských vojsk z Maďarska, vyhlášení nových parlamentních voleb za přítomnosti více stran, ze kterých by vzešla nová vláda v čele s Imrem Nagym, a také postavení Rákosiho, Farkase a dalších stalinistů před veřejný soud¹⁸. Ještě ten večer chtěli nechat své požadavky odvysílat rozhlasem, ale to jeho tehdejší ředitelka Valérie Benke odmítla (resp. povolila odvysílat jen část bodů, což studentská delegace neakceptovala). Neúspěšné byly i delegace do novinových redakcí, a tak se několik tisíc studentů rozhodlo pro noční pochod ulicemi. To jim ale bylo rozmluveno kantory, kteří se obávali tvrdého zásahu ÁVH. Nakonec tedy bylo rozhodnuto svolat demonstraci na podporu polských reforem na další den¹⁹.

1.4 Průběh povstání

1.4.1 První den - 23. října 1956

Plánovaná demonstrace byla ohlášena na příslušných úřadech, ale vedení MSP se neokázalo shodnout na tom, jakým způsobem mají reagovat, a tak byla povolena, zakázána

---

¹⁷ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 361

¹⁸ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: Soudobé dějiny 04/1996. Str. 458

¹⁹ PALASIK, Mária: *Dnes máte důležitější úkol, než je mechanika*. In: Paměť a Dějiny, 01/2016. Str. 45

a znovu povolena; studenti se ji ale chystali uspořádat nehledě na výsledek povolení. Brzy dopoledne se stranické vedení vrátilo do Budapešti z Bělehradu a poté, co se o plánované demonstraci dozvědělo, okamžitě ji zakázalo; János Kádár byl proti, ale byl přehlasován. Oficiální zamítnutí zaznělo před 13. hodinou ústy ministra vnitra L. Pirose. Proti tomu se zvedla vlna protestů, a to nejen od samotných studentů, ale například i od Svazu spisovatelů nebo redakce stranického listu Szabád Nep. Důležité bylo pak vyjádření šéfa budapešťské policie S. Kopácse, který vedení oznámil, že policie nebude schopna si zákaz vynutit silou. To vše nakonec vedlo k opětovnému povolení celé akce²⁰.

Studenti BME se začali scházet po dvanácté hodině na zahradě univerzity, kde zazněly proslovy hned několika řečníků. Shromáždění, které mělo předcházet demonstraci, přerušil v jednu hodinu oficiální zákaz odvysílaný rozhlasem. Navzdory tomu se studenti za podpory některých profesorů stále připravovali na plánovaný pochod městem. Zároveň byla vyslána delegace na ministerstvo vnitra, která měla dosáhnout obnovy povolení. Začátek průvodu Technické univerzity mířící na Bemovo náměstí probíhal takřka podle plánů, účastníci pochodovali poklidně v semknutých řadách. Výběh cílového místa pochodu nebyl náhodný – náměstí dodnes vévodí pomník polského generála Bema. Generál Bem byl významnou postavou jak polského, tak maďarského povstání v polovině 19. století a v obou zemích je považován za národního hrdinu. Jenže celé shromáždění se na náměstí nevešlo, a proto se část studentů rozešla na jiná místa a tím se rozpadl jednotný duch demonstrace.

K pochodujícím studentům a pedagogům BME se připojili i studenti z dalších škol (např. studenti Filozofické fakulty ELTE - Eötvös Loránd University).²¹ Velmi důležitou roli sehrál rozhlas; jeho vedení se nakonec nechalo přesvědčit organizacemi, které studenty podporovaly, a tak už od rána pravidelně do svého vysílání zahrnoval informace o plánované demonstraci. Tím se zvýšilo povědomí o chystané akci, a tak se postupně připojili i učni, dělníci, a dokonce i studenti vojenské akademie, kteří ke stávajícím požadavkům přidali i své vlastní. Jejich zapojení přineslo značnou radikalizaci davu a odhodlání k činům. Původně pokojná studentská manifestace, která měla vyjádřit podporu

---

²⁰ NÁLEVKA, Vladimír: *Sovětský svaz a maďarská revoluce 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 25

²¹ PALASIK, Mária: *Dnes máte důležitější úkol, než je mechanika*. In: *Paměť a Dějiny*, 01/2016. Str. 48

polským reformám se tak poměrně rychle zvrhla; začala se ozývat protiruská hesla a byly ničeny komunistické symboly, jako bylo například vystřihnutí „Rákosiho“ znaku (rudá pěticípá hvězda s překříženým klasem a kladivem) z maďarské vlajky, což se později stalo jedním ze symbolů povstání. Postupně se připojovali další a další lidé, včetně těch, kteří se nemohli dostat domů kvůli ochromené dopravě. Dav tak nakonec čítal asi dvě stě tisíc lidí, a ti, kteří demonstraci ze začátku iniciovali a organizovali, tedy hlavně studenti a příslušníci inteligence, začali ztrácet vliv na její průběh.²²

Během dne mimořádně zasedala vláda včetně některých členů politbyra, která se ale nebyla schopna vypořádat s nastalou situací. Tomu nasvědčuje i opětovné povolení demonstrace, což působilo vzhledem k předchozímu zákazu prvním přiznaným ústupkem. Strana i vláda byla nejednotná ve svých názorech ohledně závažnosti toho, co se právě dělo v ulicích. Nakonec byl vyhlášen všeobecný poplach jednotek Maďarské Lidové armády a ÁVH,²³ a také bylo rozhodnuto o proslovu, který měl E. Gerő pronést z budovy rozhlasu v osm hodin večer. Ten byl nakonec vysílán přímo z budovy parlamentu, jelikož k rozhlasu se nebylo možné dostat přes davy v ulicích. Gerőova řeč měla obrovský potenciál, a kdyby zazněla správná slova, mohla změnit mnoho věcí. Místo snahy o uklidnění situace a případného příslibení reformy zazněly urážky a výhrůžky. Celou akci označil za kontrarevoluci vedenou nepřáteli maďarského národa a tím vyvolal nevoli jak protestujících, tak i spolustraníků, jelikož tak nejspíše zamezil jakémukoliv nenásilnému řešení situace.

Kolem Imre Nagye se už dlouho předtím soustřeďovala část stranické opozice a měl poměrně širokou podporu mnoha lidí, včetně studentů. To se ukázalo i v tom, že se stal žádanou tváří demonstrace a byl několikrát během dne vyzván, aby stanul do jejího čela. Nagy ale pokaždé odmítl, ať už ze strachu z represe nebo z uzavření možnosti vrátit se do vysoké politiky, pokud by se celá akce ukázala jako neúspěšná. Změna přišla po Gerőově fiasku, po kterém se vedení strany rozhodlo, že potřebuje Nagyovu pomoc, přestože ještě pár hodin předtím ji většina rázně odmítala. Teprve oficiální pozvání člena

---

²² ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956: od reformy socialismu k národnímu povstání*. Dizertační práce (FF UK, Ústav světových dějin). Str. 136-141

²³ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: *Soudobé dějiny* 04/1996. Str. 458-459

politbyra J. Mekise Nagye donutilo změnit názor, a tak před devátou hodinou večerní dorazil do parlamentu, z jehož balkonu měl pronést proslov²⁴. Kossuthovo náměstí, na jehož prostranství se budova parlamentu rozkládá, bylo přeplněné, protože každý chtěl slyšet podporující slova člověka, do kterého vkládali velké naděje. O to větší zklamání je pak čekalo. Prvotní oslovení „soudruzi“ zvedlo vlnu nevole a následující umírněná slova vyzývající k poklidnému rozchodu a příslibení znovuzavedení reforem z roku 1953 rozhořčenému davu nestačilo. Navíc mu bylo, navzdory přítomným mikrofonům a reprodukcímu aparátu špatně rozumět²⁵.

To vše vedlo k tomu, že mnoho lidí odešlo z Kossuthova náměstí ještě před koncem proslovu. Část z nich se vydala na dnešní Náměstí hrdinů, kde stála několikametrová socha Stalina. Rozvášněný dav se rozhodl pro její stržení, což se mu nakonec povedlo. Dalším zásadním místem konfliktu se stala budova rozhlasu, kterou už kolem páté hodiny obléhal několikatisícový dav. Demonstranti za účelem odvysílání svých požadavků vytvořili delegaci, která měla vedení rozhlasu přesvědčit; ten to ale zamítl s odvoláním na ústřední výbor strany. Neúspěch delegace vedl k pokusu dostat se do budovy násilím. Na místo bylo povoláno několik jednotek vojska i policie, ale ty se k rozhlasu buď vůbec nedostaly, nebo se přidaly na stranu obléhajících. Příslušníci ÁVH, kteří bránili rozhlas, tyto vojáky považovali za dezertéry, a proto na ně zahájili palbu, která ale zasáhla i civilisty – stříleli pravděpodobně bez vnějšího rozkazu.²⁶ Už ozbrojení demonstranti palbu opětovali, a tak kolem desáté hodiny padly první výstřely povstání v Budapešti. Boj o rozhlas pokračoval celou noc a teprve nad ránem byl povstalcí dobyt.

Ještě ten večer se znovu sešel ústřední výbor MSP, který rozhodl o „potlačení kontrarevoluce“ jakýmikoliv prostředky, ale také o znovupřijetí Imre Nagye do strany i do Ústředního výboru, a měl znovu obsadit pozici předsedy vlády. Nově byl vytvořen vojenský výbor, který měl koordinovat rozhodnutí vedení strany s vojenskými kroky; do jeho čela byl postaven A. Apró. Ernő Gerő ještě v noci několikrát telefonicky komunikoval

---

²⁴ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 95

²⁵ NÁLEVKA, Vladimír: *Sovětský svaz a maďarská revoluce 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 26

²⁶ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956: od reformy socialismu k národnímu povstání*. Dizertační práce (FF UK, Ústav světových dějin). Str. 151-156

s Chruščovem, se kterým se nakonec dohodl na vojenské intervenci (Gerő o tom ještě v noci informoval ÚV). Okolo 11. hodiny večerní byl tak vydán z Moskvy rozkaz sovětským jednotkám umístěným na maďarském území. Podle tohoto rozkazu se měla jedna část přesunout do Budapešti, kde měla zklidnit davy v ulicích a druhá část pak měla za úkol uzavřít maďarsko-rakouské hranice.²⁷ Chruščov si byl vědom, že tento vojenský zásah bylo nutné ospravedlnit. Proto byl později vytvořen „zvací dopis“ s datem 24. října, který byl předán I. Nagyovi k podpisu. Ten to ale odmítl a místo něj listinu podepsal bývalý premiér Hegedüs²⁸

1.4.2 První sovětská intervence. 24. – 28. října

Brzy ráno rozhlas obyvatele Budapešti informoval o výsledcích nočního zasedání ústředního výboru MSP. Události předchozího dne byly označeny za útok „fašistických reakčních sil“. Bylo vyhlášeno stanné právo (to nemělo platit pro ty, kdo by do dvou hodin odpoledne odložili zbraně), zákaz vycházení a výjimečný stav.²⁹ Rozhlas také oznámil znovuzvolení Nagye do funkce premiéra a příchod sovětských jednotek³⁰, jež mají pomoci maďarským ozbrojeným silám udržet pořádek v ulicích. Maďarské ozbrojené síly spočívaly hlavně v jednotkách tajné policie, důstojníků v záloze a stranických funkcionářů, kteří získali zbraně na obranu „lidové moci“. Maďarská armáda zaujala spíše pasivní postoj, jednotlivci se dokonce přidávali na stranu povstalců.³¹ Mezitím do hlavního města dorazily sovětské tankové kolony. Sovětské i maďarské vedení bylo přesvědčeno o tom, že k potlačení nepořádku bude stačit demonstrace síly, která pomohla zklidnit davy v NDR v červnu 1953, jenže naopak přítomnost cizích vojsk přidal povstání punc boje za nezávislost. Národní symboly se tak staly stejně důležité jako ty protikomunistické.

Co se týče vojenské stránky, ani ta nebyla příliš úspěšná. V ulicích města měla těžká technika bez dostatečné podpory pěchoty velkou nevýhodu. V Budapešti tak

---

²⁷ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: Soudobé dějiny 04/1996. Str. 459

²⁸ NÁLEVKA, Vladimír: *Sovětský svaz a maďarská revoluce 1956*. In: Maďarské povstání 1956. Padesát let poté. Str. 27

²⁹ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: Maďarské povstání 1956. Padesát let poté. Str. 79

³⁰ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: Securitas Imperii 24 (01/2014). Str. 95

³¹ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: Soudobé dějiny 04/1996. Str. 459

probíhaly boje téměř guerillového typu, kdy postup tanků znesnadňovaly povstalecké skupiny za pomoci zápalných lahví (tzv. Molotovových koktejlů) a rozlévané nafty. Po těchto útocích pak povstalci utíkali do užších uliček nebo se schovávali za barikádami.³² Tanky se tak musely držet převážně hlavních tříd, kde jedině mohly využívat svých výhod. Přestože část města ve svých rukou drželi povstalci, sovětským jednotkám se povedlo obsadit důležité dopravní uzly, nádraží, mosty a některé důležité budovy, jako například rozhlas. Povstalecké skupiny se začaly formovat ještě v noci hlavně v 8. a 9. obvodě, ale i na budečské straně města např. kolem náměstí Mórice Zsigmonda nebo budečského zámku. Asi nejvýznamnějším ohniskem odporu byla skupina operující v okolí kina Corvin, která získala zbraně z blízkých Kiliánových kasáren (místní posádka nejprve povstalcům odporovala, ale pak se přidala na jejich stranu) a do jejíhož čela se později postavil plukovník Pál Maléter.³³

Určitou změnu v pojetí událostí ukázal odpolední Nagyův rozhlasový projev. Nagy, jenž se snažil najít kompromis mezi požadavky demonstrantů a požadavky Moskvy a zastánců tvrdé linie, vyzval občany ke klidu a ukončení ozbrojených bojů. Znovu se také přihlásil k radikálnějším reformám z roku 1953 a oznámil, že zákaz vycházení přestane platit příští den, tedy 25. října. S předchozím oficiálním stanoviskem strany se rozcházel i tisk, včetně samotného stranického tiskového orgánu Szabad Nép, který ve svém úvodníku zdůraznil, že „Je třeba klid, pořádek a mír. Maďarsko ať je nezávislou demokratickou zemí, která půjde k socialismu svou vlastní, maďarskou cestou.“³⁴ Na další den začali být vyhlašovány stávky na podporu povstalců a jejich požadavků. Revoluční hnutí se rychle šířilo a po celé zemi začaly vznikat revoluční a dělnické rady, např. v Miskolci, Sczégedu, Pécsi.³⁵

Další den, tedy 25. října, se ulice znovu zaplnily lidmi. Ti, kteří se nepřipojili k ozbrojeným skupinám, se alespoň snažili komunikovat s posádkami sovětských tanků a

---

³² TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 49

³³ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 99

³⁴ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 80

³⁵ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: *Soudobé dějiny* 04/1996. Str. 459

snažili se jim vysvětlit, že nejsou „fašističtí kontrarevolucionáři“, ale že to jsou pouze studenti a dělníci. Některé posádky se skutečně nechaly přesvědčit a spolu s davem se vydali do přirozeného centra dění (některé tanky byly dokonce zdobeny maďarskými vlajkami), tedy na Kossuthovo náměstí, kde se demonstranti dožadovali odvolání E. Geróa. Prostranství kolem parlamentu bylo tak zaplněno velkým množstvím civilistů i vojáků. Atmosféru ale narušily výstřely. To způsobilo všeobecnou paniku a sovětsí vojáci začali střílet do přítomného davu (střelba měla za následek 75 mrtvých a 284 zraněných). Dodnes přesně nevíme, odkud výstřely zazněly. Jedna z teorií zní, že to mohli být příslušníci ÁVH ze střechy parlamentu. Dalšími možnými provokatéry mohli být někteří sovětsí vojáci, kteří jednali z rozkazu I. Serova, jenž se obával vzrůstajících sympatií mezi vojáky a obyvateli města.

Zprávy o masakru na Kossuthově náměstí přivedly na stranu povstalců další osoby a myšlenka národního povstání se začala výrazněji šířit i mezi dělníky velkých továren. Ti plně souhlasili s většinou z povstaleckých požadavků, jako například odchod sovětských vojsk či politickými reformami režimu. To, že se na stranu revoluce začaly přiklánět i „opory režimu“, vyvolalo velké zneklidnění jak ve vedení strany, tak i mezi přítomnými sovětskými poradci.³⁶ Na jejich doporučení byl nakonec odvolán Ernő Gerő z funkce prvního tajemníka a na jeho místo dosazen János Kádár, jenž měl pověst proreformního politika.³⁷ Gerő ale stále působil v nejužším vedení strany a stále si zachovával svůj vliv.

Strana se tak definitivně rozštěpila na Vojenský výbor (Apró, Kovács) a samotné politické vedení (Nagy, Kádár). Obě dvě skupiny se vzájemně obviňovaly ze zmatku panujícího v zemi. Pracovaly odděleně a nekoordinovaně, někdy i proti sobě; například Vojenský výbor znovu vyhlásil na 26. října zákaz vycházení, ale zhruba o hodinu později vláda rozhodnutí výboru odvolala.³⁸ Mezitím se revoluční hnutí rozšířilo do většiny maďarských podniků a jednotlivé stávky přerostly ve stávku generální. Lidé obsazovali budovy represivních složek režimu, státní správy a stranických výborů, což se v některých

---

³⁶ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 101

³⁷ TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 50

³⁸ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 103

oblastech neobešlo bez ozbrojených střetů. V několika případech se místní příslušníci ÁVH a pohraniční strážníci cítili natolik ohroženi, že do demonstrujících stříleli. To ve městech Nagykanizsa, Miskolec a Mosoumagyaróvár nakonec vedlo k jejich zlynčování. Rozpadající mocenské orgány nahradily již zmíněné revoluční výbory, které zajistily zásobování obyvatelstva a dodržování veřejné bezpečnosti.³⁹

Málokde bylo povstání úspěšně potlačeno. Jedním z těchto míst bylo město Kecskemét, kde 26. října vypukla demonstrace před budovou tajné policie. Shromáždění bylo rozehnáno vojáky pod vedením generálmajora Lajose Gyurkóa, velitele maďarského 3. pluku; sedm protestujících bylo zastřeleno a organizátoři akce zatčeni. V reakci na to Gyurkó vyhlásil stanné právo, výjimečný stav a hrozil smrtí každému vojákovi, který by se přidal na stranu povstalců. Ještě tvrději dopadla demonstrace v Tiszaújvárosu dne 27. října, kterou nechal tentýž člověk rozehnat ze vzduchu pomocí dvou bojových letounů; zemřelo 17 lidí a dalších 110 bylo zraněno. Pro Sověty se tak stal jedním z mála maďarských vojenských velitelů, kteří si s „kontrarevolucí“ uměli poradit. Po skončení lokálních bojů 31. října utekl spolu s dalšími vojáky do Sovětského svazu, jelikož se obával odplaty.

Čtvrtý den povstání, tedy 26. října, vydalo vedení odborů SZOT spolu s Univerzitním revolučním výborem studentů a Svazem spisovatelů, ve kterém podpořilo povstání a akcentovalo tytéž požadavky. János Kádár si tehdy uvědomil, že vyřešit situaci pouze za pomoci síly není možné a že je třeba změnit přístup. O jednání s povstalcí sice přesvědčil ÚV MSP, ale členové Vojenského výboru byli silně proti. Sověti (prostřednictvím Suslova a Mikojana), kteří se snažili docílit jednotného vedení MSP, podpořili vytvoření zúženého šestičlenného výboru, jenž měl nově vést stranu a vytvořit novou vládu. Jeho členy byli Kádár, Nagy, Kiss, Apró, Münnich a Szántó. Od prvního dne povstání se složení vlády měnilo prakticky každý den, dne 27. října byli ale přizváni zástupci Malorolníků. Novými ministry se tak stali bývalý prezident Zoltán Tildy a Béla Kovács, jenž býval tajemníkem Malorolnické strany a nedávno byl propuštěn ze sovětského vězení.⁴⁰

---

³⁹ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: Soudobé dějiny 04/1996. Str. 460

⁴⁰ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: Securitas Imperii 24 (01/2014). Str. 103-104

Následující den, 28. října 1956, zazněl významný Nagyův rozhlasový projev, ve kterém slibuje zcela nový vládní program. Povstání oficiálně označuje za národní demokratické hnutí, které vzniklo jako reakce na závažné zločiny přechodní éry. Uznal revoluční organizace a zaručil beztrestnost povstalců, jež složí zbraně. Jednotky ÁVH budou rozpuštěny a k obnovení pořádku bude vytvořena nová jednotná státní policie. Den vypuknutí maďarského protihabsburského povstání, tedy 15. března, měl být vyhlášen státním svátkem a Kossuthův znak měl být ustanoven státním znakem a měl nahradit ten „Rákosiho“ na státní vlajce. Také prohlásil, že na základě dohody se Sovětským svazem se začnou stahovat sovětské jednotky z Budapešti, a že bude zahájeno jednání pro jejich kompletní stažení z území Maďarska.⁴¹ Toto vládní prohlášení bylo podpořeno i ústředním výborem Maďarské strany práce. Gerő a Hegedüs odešli do Sovětského svazu po vzoru Rákosiho a sovětské jednotky se skutečně začaly stahovat z ulic Budapešti.

1.4.3 Mezidobí. 29. října – 3. listopadu

Přestože se nová vláda, která se znovu přesunula zpět do budovy parlamentu, snažila s povstalcí dohodnout, jednání znemožňovala jak vzájemná nedůvěra, tak i skutečnost, že povstalci neměli žádné jednotné vedení. Snaha získání kontroly nad ozbrojenými skupinami se projevila vytvořením tzv. Národní gardy, do jejíhož čela byl jmenován generálmajor Béla Király.⁴² Povstalecké skupiny se měly stát její součástí a podrobit se jejímu vedení. Jenže některé organizace stále odmítaly Nagyovu vládu i podřízení Národní gardě. Nejvíce těchto skupin se nacházelo mimo Budapešť v místech, ve kterých měly převahu orgány předchozího režimu. Asi nejvýznamnější vzdorující uskupení bylo to, které již od první noci okupovala budovu redakce Szabad Nep. V jeho čele stál József Dudás, který později začal vydávat vlastní revoluční deník Maďarská nezávislost.⁴³

Smutnou součástí revoluce byly pokračující lynče především příslušníků ÁVH, kteří byli bráni jakožto symbol starého režimu. Nejznámějším incidentem se stalo obléhání stranického ústředí na budapešťském Náměstí míru ze 30. října. Budova byla střežena členy ÁVH a ozbrojenými komunisty. Jednalo se o koordinovanou akci, na které se

---

⁴¹ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: Maďarské povstání 1956. Padesát let poté. Str. 82-83

⁴² ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 108

⁴³ TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: Maďarské povstání 1956. Padesát let poté. Str.

podílelo několik povstaleckých skupin. Bojovalo se několik hodin a obránci chtěli o kapitulaci jednat až teprve poté, co se na stranu útočníků přidal jeden z tanků maďarské armády. Ty byly původně poslány na pomoc obléhaným, ale po zhodnocení situace se většina posádek rozhodla z místa odjet. Přestože obléhaní se chtěli vzdát a ven vyšli s bílou vlajkou, byli někteří z nich zastřeleni. Zlynčováno bylo také několik příslušníků ÁVH, kteří se snažili schovat mezi pracovníky sekretariátu. Právě takovéto okamžiky revoluce byly později zdůrazňovány propagandou obnoveného komunistického režimu.⁴⁴

Ještě 30. října sovětské politbyro připouštělo politické řešení. Moskva doufala, že se Nagyovi povede získat kontrolu nad povstaleckými skupinami a obnoví pořádek v zemi, i kdyby to mělo znamenat omezené obnovení politické plurality.⁴⁵ Jenže už den na to se situace obrátila a Sovětský svaz začal připravovat druhou intervenci. Dodnes se vedou debaty, co přesně tento obrat způsobilo, ale nejspíše to bylo hned z několika důvodů. Jedním s nich mohlo být to, že Nagyovi se stále nepovedlo zklidnit situaci. Dalším pravděpodobným elementem bylo to, že v té době paralelně vypukla tzv. Suezská krize – válka mezi Egyptem a Izraelem, do které zasahovali i Britové a Francouzi. Hrozící porážka Egypta by pro Sovětský svaz znamenala ztrátu vlivu na Blízkém východě, a proto si nemohl dovolit ztratit vliv v Maďarsku. S tím také souvisí skutečnost, že v Maďarsku reálně hrozil zánik komunistického režimu a obnova demokracie. Přestože navenek sovětská strana stále jednala o stažení svých jednotek z maďarského území, ve skutečnosti začalo vojsko obsazovat klíčové strategické body, jako například letiště, kasárny a nádraží a na sovětsko-maďarské hranici se hromadily další jednotky.⁴⁶ Moskva si byla vědoma, že potřebuje prezentovat důvěryhodnou osobnost, která by měla podporu maďarské veřejnosti. Touto osobou se nakonec stal János Kádár, který spolu s Münnichem a několika dalšími opustil 2. listopadu hlavní město, jen aby se za dva dny vrátila při zahájení druhé sovětské intervence.

Maďarská vláda si byla vědoma pohybu sovětských vojsk a vznášela mnohé protesty, které ale nic nezměnily (Moskva se vymlouvala, že to jsou jen logistické přesuny před

---

⁴⁴ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 110

⁴⁵ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 84

⁴⁶ TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str.

úplným stažením). Imre Nagy se tak rozhodl 1. listopadu vyhlásit maďarskou neutralitu a vystoupení z Varšavské smlouvy ve snaze vyvolat reakci západních států a OSN.⁴⁷ Jenže pro Západ byl významnější konflikt na Blízkém východě a zároveň je třeba si uvědomit, že v té době stále probíhalo mocenské napětí mezi USA a SSSR, které označujeme jako Studenou válku. Mezi oběma státy panoval křehký status quo, který ani jedna strana nechtěla porušit. Velmi zjednodušeně tak můžeme říct, že panovala jakási dohoda o tom, že Sovětský svaz nebude zasahovat v Suezské krizi a USA zas nebude zasahovat v Maďarsku. Při jednáních OSN Suezská otázka převážila nad tou Maďarskou.⁴⁸

V prvních listopadových dnech se vnitřní situace země začala pomalu zklidňovat. Původní Maďarská strana pracujících se 30. října sama rozpustila a ještě téhož dne se ustavila jako Maďarská socialistická dělnická strana (MSDS). Jakýsi prozatímní ústřední výbor strany tvořili Nagy, Zoltan Szántó, György Lukács, Ferenc Donáth, Géza Losonczy, Sándor Kopácsi a János Kádár.⁴⁹ Přesto ale bylo jasné, že v případných svobodných volbách by MSDS neměla šanci vyhrát, jelikož byla vnímaná jako pokračovatelka MSP.⁵⁰ Další politická skupina se utvořila kolem kardinála Mindszentyho, který byl propuštěn z vězení.

Ještě večer 3. listopadu probíhaly poslední jednání o stažení vojsk ze země, které probíhalo v Tökölu. Jenže na této Sověty ovládané základně byla maďarská delegace vedená nově jmenovaným ministrem obrany P. Maléteřem zadržena. Tento akt můžeme považovat za zahájení druhé sovětské intervence.

1.4.4 Druhá sovětská intervence

Jak již bylo řečeno, o druhé sovětské ofenzivě bylo rozhodnuto 31. října. Velitelem celé operace, která získala kódové označení „Vichr“ (někteří historici užívají označení „Smršť“, např. Eva Irmanová nebo Csaba Békés), se stal maršál S. I. Koněv. Krom vojenské síly bylo třeba operaci zajistit i po stránce politické. Malenkov a Chruščov jednali

---

⁴⁷ ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. In: *Securitas Imperii* 24 (01/2014). Str. 112

⁴⁸ BÉKÉS, Csaba - RAINER, János M. – GERMUSKA, Pál: *Maďarská revoluce 1956*. In: *Soudobé dějiny* 04/1996. Str. 465-66

⁴⁹ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 366

⁵⁰ IRMANOVÁ, Eva: *Maďarská revoluce a nástup kadárismu*, In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 84

s ostatními vůdci komunistických států, kteří nakonec více či méně akci odsouhlasili. Nejvíce proti byli zástupci Polska a Číny (Gomulka, Liu Šao-či), ale i ti byli nakonec přesvědčeni. Aktivní pomoc při operaci Vichr nabídlo Rumunsko a Bulharsko - Chruščov to sice odmítl, ale žádal od Prahy a Bukurešti posílení ochrany hranic, což se také stalo.⁵¹

Brzy ráno 4. listopadu do hlavního města znovu vtrhly sovětské jednotky. V téže době mohli obyvatelé Budapešti slyšet projev Jánose Kádára, vysílaný pomocí sovětských vysílačů. Projev oznamoval ustanovení nové rolnicko-dělnické vlády pod vedením J. Kádára a vysvětloval přítomnost sovětského vojska – nová vláda požádala Sovětský svaz o pomoc při potlačení probíhající „kontrarevoluce“. O pár hodin později v maďarském rozhlasu promluvil Imre Nagy, který sovětskou intervenci odsuzoval a žádal světovou veřejnost o pomoc. Poté se s většinou svého kabinetu na Titovo pozvání odebral na jugoslávské velvyslanectví, aby se vyhnul zatčení. Zde byl jugoslávskými politiky přesvědčován, aby odvolal deklaraci nezávislosti (to měl stylizovat tak, že byl k tomu donucen „reakcí“), a také aby vyjádřil podporu Kádárově vládě. Na tomto kroku, tedy vyvíjení nátlaku na Nagye, se Tito dohodl s Chruščovem při tajném setkání na ostrově Brioni už 2. listopadu. Nagy prý byl ochoten odsouhlasit obojí, ale mělo mu to být rozmluveno jeho kolegy.⁵²

Jelikož většina maďarské armády byla odzbrojena již ráno, největší odpor projevil jednotlivé povstalecké skupiny a Národní garda. Těchto obránců ale bylo poměrně málo (cca 10 tisíc ozbrojenců) a nebyli příliš dobře organizovaní. Přesto dokázali většinu města držet až do 7. listopadu. Například svahy kolem hradu na Peššské straně opustily jednotky Národní gardy až v noci na 8. listopadu. Pod vedením Királyho se postupně stahovaly na západ země a část z nich nakonec překročila rakouské hranice až v prosinci 1956.

Větší odpor projevil jih Budapešti. Zde, v oblasti Csépelu se na straně povstalců participovala část maďarské armády. Přesněji se jednalo o jednotku protiletadlového dělostřelectva a díky nim se obráncům tuto část města povedlo udržet až do 11. listopadu.⁵³

---

⁵¹ NÁLEVKA, Vladimír: *Sovětský svaz a maďarská revoluce 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 32

⁵² VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 368-9

⁵³ TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str.

Přestože v některých oblastech Maďarska se bojovalo až do konce listopadu, můžeme tento den považovat za konec maďarské revoluce, protože o výsledku již bylo rozhodnuto.

1.5 Konec povstání

Kádár a jeho vláda se 7. listopadu definitivně přesunula do hlavního města. Protože ale vypuklo mnoho stávek a demonstrací (většina revolučních organizací a dělnických rad stále fungovala), přislíbili zachovat některé ze základních reformních bodů, kterých se dosáhlo během revoluce. Jenže tyto sliby byly rychle porušeny a nahradil je přísný represivní režim. Mezi lety 1957-1961 bylo popraveno na 229 lidí (jejich fotografie lze dnes vidět v působivém muzeu Terror Háza v Budapešti) a další desetitisíce byli zavřeny do vězení. Vrcholu represe dosáhly 13. ledna 1957 vydáním dekretu, který prakticky znamenal trest smrti pro každého, kdo by jakkoliv kritizoval nebo zpochybňoval nový režim.⁵⁴ Nagy (a jeho spolupracovníci) byl nejprve vylákán z jugoslávské ambasády pod záminkou bezpečí, jen aby byl poté přesunut do Rumunska. V rumunské internaci byl držěn až do svého verdiktu o pár let později, kterým byl odsouzen k smrti. Dne 16. června 1958 byl spolu s Miklósem Gimesem a Pálem Maléterem popraven. Imre Nagy nikdy neodstoupil ze své funkce a jako premiér legitimní vlády vystupoval až do své smrti.⁵⁵

Represe opadly až po roce 1962, kdy proběhla jakási zákulisní dohoda mezi USA a SSSR. Spojené státy přestanou připomínat maďarskou otázku na zasedání OSN a uznají Kádárovu vládu jako legitimní. Kádár se souhlasem Sovětského svazu přislíbil vyhlásit amnestii pro ty, jež byli zavřeni v souvislosti s povstáním v roce 1956, což se skutečně stalo na začátku roku 1963. Poté nastalo období, které bychom mohli přirovnat k normalizaci v Československu po roce 1969, a kterému se obecně říká „gulášový komunismus“. Samozřejmě, obě dvě situace byly jiné a rozdílů je mezi nimi mnoho. Například maďarské události byly mnohem krvavější než u nás – zabitých maďarských obětí bylo kolem 3 000, zraněných pak dalších 30 000, a na sovětské straně asi 669 zabitých, 1500 zraněných a dalších 50 neznámých.⁵⁶ Také způsob konsolidace režimu byl

---

⁵⁴ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 372

⁵⁵ NÁLEVKA, Vladimír: *Sovětský svaz a maďarská revoluce 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 35-36

⁵⁶ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 370

jiný. Zatímco Kádár využil při upevnění moci a represivním režimu původní stalinisty, kterých se postupně zbavoval, naopak u nás se takto využilo některých reformně orientovaných politiků, např. samotného Dubčeka. Mezi Husákem a Kádárem je ale i jistá podobnost, oba z počátku vystupovali proreformně a oba si nesli vězeňskou zkušenost.

Mnoho lidí se po podzimních událostech rozhodla odejít do exilu, což jim bylo umožněno skrze rakouské hranice, které zůstaly průchozí až do začátku roku 1957. Tito lidé byli schopni se usadit v různých částech světa především díky mezinárodní podpoře. Odešly asi 2% obyvatelstva.⁵⁷

Ostatky Imre Nagye, které byly původně pohřbeny v neoznačeném hrobě, byly později exhumovány a 16. června 1989 (výroční den jeho poprav) se konal na Náměstí hrdinů v Budapešti pohřební obřad, který měl vyjádřit úctu Nagyovi i všem padlím, kteří zemřeli v roce 1956. Tato událost se stala jakousi předzvěstí konce komunistického režimu v Maďarsku. Ve stejný rok se MSZS sama rozpustila a den začátku revoluce, tedy 23. října, byl prohlášen státním svátkem.

1.6 Nastínění situace v Československu v roce 1956

Na začátku 50. let začaly na území Československa vznikat hluboké společensko-ekonomické problémy. Špatné zásobování obyvatelstva potravinami i spotřebním zbožím, násilná kolektivizace, probíhající politické procesy a stále horší pracovní podmínky dělníků měly za následek rozsáhlé občanské nepokoje. Asi největší vlnu odporu pak zvedla měnová reforma z roku 1953, kterou následovaly stávkové akce a demonstrace, jež byly režimem tvrdě potlačeny.⁵⁸

Krom těchto problémů vládly neshody i uvnitř strany. Jedna část se chtěla vydat směrem již zmíněného Nového kursu, druhá skupina trvala na směrnicích, které byly přijaty na IX. sjezdu KSČ. Moskva se rozhodla podpořit tu stranu, která chtěla pokračovat v dosavadní politické praxi, ale zároveň doporučila provést některé změny.⁵⁹ Postupně tak došlo mezi lety 1953 až 1956 ke zlepšení situace, a to jak po stránce hospodářské, ekonomické i sociální. Stát se začal více zaměřovat na lehký průmysl (těžký průmysl

⁵⁷ TŮMA, Oldřich: *Maďarské povstání za svobodu 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str.

⁵⁸ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 375

⁵⁹ PERNES, Jiří: *České vnímání roku 1956*. In: *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté*. Str. 130

samozřejmě převažoval), výstavbu bytů a zejména na podmínky, které celkově vedly ke snižování maloobchodních cen. Také se částečně uvolnil tlak na kolektivizaci, což přineslo větší přístupnost potravin. To vše mělo příznivý dopad na náladu obyvatelstva.

V Československu byl Stalinův kult velmi živý i po jeho smrti. Důkaz můžeme spatřovat například na výstavbě ohromného pomníku, který byl v roce 1955 odhalen v Praze na Letné (jeho byl sice zpracován již od konce druhé světové války, přesto byl nakonec zrealizován). Jenže stejně jako tento pomník i Stalinův kult neměl mít dlouhé trvání. Už na XX. sjezdu KSSS byl Antonín Novotný natolik vnímavý k atmosféře sjezdu, že ve své zdravici Stalina (a další důležité postavy komunistické ideologie) vůbec nezmínil, přestože v původní verzi schválené předsednictvem ÚV KSČ tato jména samozřejmě figurovala – mluvil raději o věčném přátelství československého a sovětského lidu. Antonín Zápotocký takto přízvučný nebyl. O pár dní později besedoval na československém velvyslanectví s českými a slovenskými studenty studujícím v Sovětském svazu. Na otázku jednoho ze studentů, jenž se ptal na jeho názor na Stalinovu samovládu a jeho přestupky vůči socialismu, odpověděl něco ve smyslu, že jim nepřísluší o Stalinovi vůbec diskutovat.⁶⁰ Vzhledem k této události můžeme tvrdit, že nálada v Sovětském svazu se měnila natolik, že jí byli schopni vycítit i zahraniční studenti. Den na to pronesl Chruščov svůj tajný referát.

Přestože tento referát přímo slyšela jen hrstka z československých politiků a nebyl nikde oficiálně zveřejněn, stejně silně ovlivnil situaci u nás.⁶¹ Obsah Chruščovova projevu postupně prosákl snad do všech vrstev struktury komunistické strany i společnosti, a ta začala volat po větší demokratizaci. To se projevilo například v dubnu na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů, kteří otevřeně žádali propuštění svých uvězněných kolegů i zrušení cenzury. Další událostí bylo obnovení studentského majálesu, jenž proběhl v květnu na většině našich univerzit. Obecně bylo voláno po revizi minulosti a kritizovalo se předchozí směřování domácí politiky.⁶² To vše ale stále v rámci socialismu.

---

⁶⁰ PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Str. 129.

⁶¹ VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000. Str. 377

⁶² KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005. Str. 417.

Zároveň bylo vedení KSČ (stejně jako ostatní státy pod sovětským vlivem) pověřeno provést kroky destalinizace, ale podobně jako v Maďarsku se československým komunistům nelíbila sebekritika, kterou by měli podstoupit. Bylo ale nutné najít někoho, kdo by byl volán k odpovědnosti za chyby předchozích let. Zemřelý Klement Gottwald se těmto obviněním vyhnul, jelikož byl stále považován za jakousi modlu československého komunismu. Za to Rudolf Slánský, který byl popraven během politických procesů, byl prohlášen za největšího zločince - ten sám padl jako oběť metodám, za které byl zodpovědný. Nejviditelnějším žijícím obžalovaným viníkem této čistky se stal Alexej Čepička, v té době ministr obrany. Takto rafinovaně se strana dokázala vyrovnat s výsledky XX. sjezdu KSSS.

Mimo to se stále zlepšovala životní úroveň obyvatel: v roce 1956 proběhlo snižování cen hned dvakrát, zvýšily se důchody, zkracovala se pracovní doba atd. To a také viditelné změny ve straně posílilo klid v zemi. Sociální poměry v Československu byly tak na podstatně lepší úrovni, než tomu bylo v Polsku nebo Maďarsku. Komunistická propaganda pak dokázala lépe využít polské a maďarské události ve svůj prospěch a dokázala vzbudit vyšší sounáležitost veřejnosti se svým státem. Rok 1956 nebyl tak pro Československo souběh politické a společenské krize.

2 Obraz revoluce v médiích

„Média ovlivňují chování, postoje či názory jedinců, mohou rozšiřovat obzory poznání, vzdělávat, pomáhat v politickém a spotřebitelském rozhodování, ovlivňovat životní styl, ale také děsit, vyvolávat napětí, navádět ke společensky nežádoucímu jednání či uvádět v omyl“⁶³

2.1 Problematika tištěných médií po r. 1948 v Československu

Po nástupu komunistů k moci v únoru 1948 bylo jasné, že nastanou rozsáhlé změny, které se ale začaly projevovat už před převratem. Aby se komunisté mohli chopit moci, bylo nutné si naklonit veřejnost. Jedním z prostředků, a možná tím nejdůležitějším, bylo ovládnutí veřejné mediální sféry. Ta nyní získala převážně výchovnou a persvazivní funkci, což bylo podpořeno hlavně budovatelskou rétorikou a jasným označováním vnitřních i vnějších nepřátel, proti kterým bylo třeba se sjednotit. Cílem KSČ bylo maximalizovat kontrolu nad touto sférou a stejně tak i informace, které se jejím prostřednictvím zveřejňovaly.⁶⁴

Ještě před samotným převratem byl ustanoven Ústřední svaz československých novinářů, a kdo chtěl publikovat v oficiální sféře, musel se stát jeho členem.⁶⁵ Podobný princip fungoval v celé společnosti - kdo chtěl veřejně působit, musel být součástí nějaké obdobné organizace. Po Únoru je tento Ústřední svaz přejmenována na Svaz československých novinářů. Ten byl úzce provázán s komunistickou stranou a bylo ustanoveno, že československý tisk (a další média) bude sloužit k budování „nové socialistické společnosti“. Kontrolu nad tištěnými médii si komunisté zajistili několika způsoby. Vydávat bylo povoleno jen institucím, které byly ochotné naplňovat roli propagandy, formování a výchovy společnosti, a zároveň byli propuštěni všichni novináři, kteří tento nově nastavený směr odmítli podporovat. Rovněž byly vypracovány seznamy

---

⁶³ JIRÁK, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara: *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2007. Str. 151

⁶⁴ BEDNAŘÍK, Petr - JIRÁK, Jan - KÖPPOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Str. 247-51

⁶⁵ Zákon 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů

domácích i zahraničních periodik, které byly označeny za nežádoucí, což nakonec vedlo k zákazu dovozu těch zahraničních a k zastavení vydávání mnoha domácích.⁶⁶

Nejvýznamnějším nástrojem kontroly byla hlavně tzv. předběžná cenzura. Cenzoři byli součástí všech redakcí a tiskáren, a bez jejich kontroly a případného souhlasu nesmělo být nic otištěno. Pokud bylo toto nařízení porušeno, jednalo se o trestný čin. Dalším nástrojem kontroly bylo, že veškeré vydavatelské instituce patřily státu a byly financovány ze státního rozpočtu. Stát (a tedy i strana) také kontrolovala přiděl papíru a tiskárenských kapacit, což rozhodovalo o existenci či neexistenci daných periodik. KSČ tak rozhodovala o skladbě jednotlivých redakcí i o informacích a obsahu tištěných médií (podobně na tom byla i ostatní média).⁶⁷

Od druhé poloviny 50. let pomalu nastupuje doba uvolňování poměrů, které sice byly vystřídány obdobími, kdy se cenzura znovu utužila (např. po roce 1958 nebo 1966), ale pak v Československu vrcholí jmenováním Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka strany a následným obdobím, které označujeme jako Pražské jaro. Výchozím bodem pro pozdější liberalizaci a demokratizaci v rámci socialismu můžeme označovat již zmíněný XX. sjezd KSSS a kritiku kultu osobnosti v únoru 1956. Uvolňování se projevilo i v médiích, a to mnoha různými způsoby. Na druhou stranu, v době maďarské revoluce tento trend liberálnější podoby oficiálních periodik ještě nenastal a stále převládal vliv minulých let.

2.2 Stručná historie Rudého práva do začátku normalizace

Rudé právo (dále RP) vzniklo při rozchodu sociálních demokratů a komunistů odštěpením ze sociálně demokratického listu Právo lidu. První číslo vyšlo 21. září 1920 a v záhlaví kromě čísla 1 bylo uvedeno také číslo 214, které mělo vyvolat dojem návaznosti na tradice Práva lidu.⁶⁸ Na VIII. celostátním sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické bylo ustanoveno mimo jiné i to, že Rudé právo se stává ústředním tiskovým orgánem strany. Dalším důležitým milníkem byl oficiální vznik Komunistické

---

⁶⁶ BEDNAŘÍK, Petr - JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Str. 255-56

⁶⁷ KONČELÍK, Jakub - VEČEŘA, Pavel - ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. Str. 139-140

⁶⁸ DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva*. Praha: SNPL, 1960. s. 21

strany Československa v roce 1921. List se pak stává oficiálním komunistickým stranickým periodikem, k čemuž se hrdě hlásil – 18. května 1921 vyšel s tímto označením poprvé a hlavní titulek hlásil: Jsme komunisty! Naše cesta a náš cíl a již v záhlaví RP bylo uvedeno, že československá komunistická strana je Sekcí Komunistické internacionály. Jako silně levicově orientovaný tisk v době první republiky přenášelo Rudé právo hlavně informace o pracovních a sociálních poměrech dělníků v zemi, přičemž často komentovalo a kritizovalo jednotlivé kroky československé vlády. Kvůli obviněním z protistátní činnosti docházelo poměrně často k pozastavení jeho vydávání nebo konfiskaci některých článků, a stejně tak i vydávání k němu přidružených titulů (Rudý večerník, Rudý pondělník a Rudá záře).⁶⁹

V období protektorátu byl veškerý komunistický tisk zakázán. Poslední legální číslo Práva vyšlo 20. října 1938 a proto zahájila redakce ilegální činnost v srpnu 1939. V čele redakce se postupně vystřídal E. Urx, M. Krásný a od roku 1942 se hlavním redaktorem stal Julius Fučík. V této době bylo vydávání velmi nepravidelné a pochopitelně v malém nákladu. Často docházelo k odhalení ilegálních tiskáren, což vedlo k následnému zatýkání a popravám spolupracovníků komunistické strany a Rudého práva.⁷⁰ Posledním ilegálním číslem je pak vydání z 1. května 1945 s optimistickým hlavním titulkem: Poslední máj za nacistické okupace.

O pět dní později, tedy 6. května, vyšlo první svobodně vydané číslo. Několik dalších čísel těsně po válce mělo periodikum převážně oslavný charakter, ale před prvními poválečnými volbami v roce 1946 ho vystřídala agitace ve prospěch komunistické strany.⁷¹ Úkolem RP bylo vzbudit sympatie občanů, tedy hlavně dělníků, a získat jejich podporu. Po úspěšných volbách se čtenáři na stránkách Rudého práva mohli dočíst zejména o názorech předních představitelů strany, ale zároveň i výraznou kritiku ostatních politických stran. Během vládní krize v únoru 1948 listy šířily negativní postoje vůči nekomunistickým představitelům vlády a obhajovaly jednotlivé kroky Klementa Gottwalda. V kritických dnech pak noviny vycházely i několikrát denně, aby vždy okomentovaly aktuální dění.

---

⁶⁹ DOUDĚRA, K. a kol. *Naše Rudé právo*. Praha: Vydavatelství ÚV KSČ, 1980. s. 78

⁷⁰ BEDNAŘÍK, Petr - JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Str. 210 - 211

⁷¹ KONČELÍK, Jakub - VEČEŘA, Pavel - ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. Str. 103-104

V tomto roce bylo Rudé právo znovu sloučeno s Právem lidu jako důsledek sloučení sociálních demokratů s komunistickou stranou. Stejně jako ostatní periodika bylo Právo nově financováno ze státního rozpočtu, ale na rozdíl od ostatních se jeho šéfredaktor stává součástí předsednictva ústředního výboru KSČ.

Přelom 40. a 50. let se nesl ve znamení budování „nové šťastné socialistické společnosti“. Mezi nejdůležitějšími úkoly oficiálního tiskového organu bylo tlumočení usnesení vedení strany, komentovat ve prospěch strany domácí i zahraniční dění, vychovávat „socialistického člověka“ a jasně mu ukazovat vnitřní i vnější nepřátele KSČ. Rudé právo zcela sloužilo propagandě a často zkreslovalo informace tak, aby to vyhovovalo novému směřování komunistického státu, jak si později ukážeme právě na příkladu popisu maďarské revoluce z r. 1956.

Krátkou výjimkou v propagandistické historii Rudého práva bylo pak období mezi 21. srpnem a 3. zářím roku 1968. V době krátce po intervenci vojsk Varšavské smlouvy list popisuje jejich pohyb a proces obsazování našeho území a zároveň vyjadřuje nesouhlasný postoj vůči těmto událostem a projevuje antipatie k okupačnímu vojsku. Z nařízení Moskvy se ale už 4. září vrací ke své původní podobě.⁷² Později byla čísla z tohoto období prohlášena za nelegální.

Po zahájení normalizace se tak z Rudého práva znovu stává plná opora komunistické strany a jako hlavní tiskový orgán ústředního výboru mělo za úkol obhajovat kroky strany a změny, které u nás nastaly. Redakci opustili proreformně naladěni pracovníci, přičemž někteří odešli z vlastní vůle, zatímco jiní byli přeloženi do jiných redakcí nebo politicky zlikvidováni.

2.2.1 Maďarská revoluce 1956 na stránkách Rudého práva

První zprávy o situaci v Maďarsku přineslo Rudé právo až o dva dny později, tedy 25. října. Jako nejvíce „objektivní“ se snažila působit rubrika „Zpráva o situaci v Maďarsku“, která nesla označení ČTK. Mimo to, listy přinášely i další články o maďarských událostech, které bychom zjednodušeně mohli rozdělit do několika skupin. První z nich tlumočila usnesení orgánů komunistických stran, a to jak domácích, tak

---

⁷² KONČELÍK, Jakub - VEČEŘA, Pavel - ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. Str. 277

zahraničních. Sem bychom zařadili například prohlášení ÚV komunistické strany Rakouska, prohlášení ÚV KSČ, prohlášení ÚV Československého svazu mládeže apod. Do další skupiny bychom pak zahrnuli texty významných komunistických osobností, jako byli herci, politici, novináři a spisovatelé, které byly hlavně vzpomínkového charakteru a jež měly za úkol vzbudit sounáležitost s „maďarským pracujícím lidem“, např. „Rozhovor s mladým přítelem“⁷³ Vojtěcha Dolejšího, který popisuje svou lásku k Budapešti, kterou před pár dny navštívil a bojí se, co se děje s lidmi, které tam potkal. Do další bychom mohli zahrnout všechny texty, které maďarské události využívají k posílení nedůvěry vůči Západu, jelikož právě ten měl dle interpretace strany podporovat „kontrarevoluci“ v Maďarsku. Zároveň tyto texty často proklamují sjednocenost „československého socialistického lidu“ – „Celá země stojí v jednom šiku pod vedením strany“⁷⁴ nebo „Čemu chtějí pomáhat“⁷⁵. Poslední část pak tvoří rezoluce různých dělnických, rolnických a hornických rad, které ve zkratce obsahují prohlášení o podpoře maďarského lidu, a proto budou pracovat o to více. Jednalo se o oblíbený nástroj komunistické strany (a stranického tisku), jež si podobné rezoluce vynucovala napříč obdobím své totalitní vlády, např. během politických procesů na přelomu 40. a 50. let. Příklad za všechny: „Na poslední události nejlépe odpovíme tím, když ještě rychleji a usilovněji budeme zakládat nová JZD.“⁷⁶

2.2.2 Zpráva o situaci v Maďarsku

V této kapitole si popíšeme průběh maďarského povstání očima rubriky „Zpráva o situaci v Maďarsku“ (tento název nesla od 27. října do 5. listopadu, 25. října se jmenovala „Vážné události v Maďarsku“, 26. října „K událostem v Maďarsku“). Zcela záměrně v této práci zachováváme jazyk a stylistiku dané rubriky. Jak již bylo řečeno, původcem zpráv, které zde byly otištěny, je Československá tisková kancelář. „Zprávy o situaci v Maďarsku“ skončily 4. listopadu – v den, kdy českoslovenští komunisté považovaly „kontrarevoluci“ za zcela poraženou. Ostatní typy článků, jak jsme si je popsaly výše, se

---

⁷³ DOLEJŠÍ, Vojtěch: *Rozhovor s mladým přítelem*. In: Rudé právo. 29. 10.1956, roč. 37, č. 302. Str. 2

⁷⁴ Nesg.: *Celá země stojí v jednom šiku pod vedením strany*. In: Rudé právo. 26. 10.1956, roč. 37, č. 299. Str. 1

⁷⁵ -md-: *Čemu chtějí pomáhat*. In: Rudé právo. 26. 10.1956, roč. 37, č. 299. Str. 3

⁷⁶ VEBER, Josef: *Ještě rychleji budovat JZD*. In: Rudé právo. 26. 10.1956, roč. 37, č. 299. Str. 1

sice na stránkách Rudého práva dále objevovaly, ale stále více byly nahrazovány zprávami o Suezské krizi a probíhajícím měsíci „československo-sovětském přátelství“.

Dne 25. října se tedy objevily na stránkách Rudého práva informace, jak 23. října „Kontrarevoluční živly vyvolaly krvavé nepokoje“. Ty v Budapešti vyvrcholily útoky proti některým významným budovám a měly za následek první úmrtí. V současné době ale probíhá úspěšná likvidace kontrarevolučních band, kterým napomáhají ozbrojení dělníci. R. právo také informuje o večerním setkání ÚV Maďarské strany pracujících, na kterém proběhly změny ve složení stranického orgánu – někteří dřívější členové byli znovu kooptováni do ústředního výboru a Imre Nagy se stal předsedou vlády. V Budapešti bylo vyhlášeno stanné právo a sovětské jednotky umístěné v Maďarsku na základě Varšavské dohody byly povolány na pomoc. Dne 24. října kolem poledne pronesl Nagy rozhlasový proslov, ve kterém nabádal ke klidu a pořádku, sliboval amnestii pro ty, kdo složí zbraně a svolání Národní shromáždění, kde má být probírán nový program vlády. Také prohlašuje, že za celou situaci můžou nepřátelské živly, které oklamaly „dobromyslný pracující lid“. Ten je samozřejmě rozhořčen pokusem o kontrarevoluční puč, což lze dokázat mnohými resolucemi, které jsou zasílány na ÚV MSP.⁷⁷

Ve středu večer, tedy 24. října, v rozhlase promluvil jeden z tajemníků MSP János Kádár, který ve svém proslovu vyzval dělníky, aby hájili lidové demokratické zřízení jakýmikoliv prostředky a vyzdvihoval jednotky Maďarské lidové armády, Státní bezpečnosti, bývalé partyzány a bratrskou sovětskou armádu za pomoc. Ve čtvrtek ráno (25. října) se schází maďarské politbyro za účelem schválení dalších změn ve vedení strany. Ernő Gerő byl odvolán a na jeho místo nastupuje Kádár, který odpoledne pronesl další proslov, ve kterém apeluje na občany, že bránit socialismus proti kapitalistům je jejich posvátná povinnost. Podobným způsobem později promlouvá i I. Nagy. I když se ještě v některých částech města bojovalo, Budapešť se pomalu vracela k normálu.⁷⁸

Dopoledne 26. října byl již v ulicích Budapešti víceméně klid, vláda uvolnila stanné právo, aby si obyvatelé města mohli nakoupit potraviny a také vyšel deník Szabad Nep. Odpoledne se sice událo pár potyček, ale o ty bylo rychle postaráno. Rozhlasem zaznělo

---

⁷⁷ ČTK. *Vážné události v Maďarsku. Kontrarevoluční živly vyvolaly krvavé nepokoje.* In: Rudé právo. 25. 10.1956, roč. 37, č. 298. Str. 1 a 4

⁷⁸ ČTK. *K událostem v Maďarsku.* In: Rudé právo. 26. 10.1956, roč. 37, č. 299. Str. 1 a 4

prohlášení ústředního výboru MSP, které vyzývalo k udržení pořádku, návratu do práce a také informovalo o novém složení vlády. Mimo to oslovovalo bývalé partyzány, komunisty a dělníky, aby se ozbrojili a bránili socialismus - měli bojovat proti těm, kteří do desáté hodiny večerní nesložili zbraně. Tento proslov také vyhlásil dekret o amnestii a přinesl pokyny o způsobu složení zbraní. Večerní vysílání budapešťského rozhlasu předalo zprávu o hromadném skládání zbraní a veřejný dík od vlády a ústředního výboru ozbrojeným silám za boj, který vedly k obraně lidové demokratické republiky.⁷⁹

Dopoledne 27. října vrchní velitel Maďarské lidové armády přednesl rozkaz, že boj má pokračovat, dokud se nevzdají všichni záškodníci. Některé části města už byly zcela vyčištěny (9. budapešťský obvod) a tam, kde se stále bojovalo, byl vyhlášen zákaz vycházení, aby nevinní občané nepřišli k úvoně. Maďarská vláda projevila velkodušnost, jelikož slíbila amnestii i těm, kdo složí zbraně později. Stateční ozbrojení dělníci chránili své továrny, aby je kontrarevolucionáři nemohli zničit. Zločinci, kteří se v prvních dnech kontrarevoluce dostali na svobodu, se přidali na její stranu a následně terorizovali ulice Budapeště střelbou ze střech budov. Ještě v sobotu večer rozhlas přinesl informace o jmenování nové vlády, v jejímž čele stále stál Imre Nagy a o jejím prohlášení, ve které varuje před úplnou likvidací těch, kdo se nevzdají. Situace v jiných městech je víceméně klidná, ozbrojení dělníci a horníci drží hlídky.⁸⁰

Ještě v sobotu 27. října navštívil nově jmenovaný ministr zemědělství Béla Kovács župu Baranya (město Pécs), aby se setkal s delegáty z různých dělnických závodů – ti vyjádřili podporu současné vládě. Ve většině měst Maďarska vládne klid, jen v župě Csongrád projevili kontrarevolucionáři snahu ovlivnit místní dělníky, aby zastavili práci. Tato snaha byla ale rychle potlačena. V Budapešti byl vyhlášen nový zákaz vycházení, který neplatil mezi 10 a 15 hodinou. Vláda zároveň vyzvala občany ke spolupráci s vojenskými jednotkami a podílení se tak na obnovení pořádku v zemi. V neděli ráno, tedy 28. října, ve městě opět zazněly výstřely, ale krátce poté bylo na žádost vzbuřeneckých skupin zahájeno vyjednávání příměří. Navzdory uzavření příměří vzbuřenci na Moskevském náměstí odstřelovali ze střech hlídky v ulicích. Bylo zraněno

---

⁷⁹ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku*. In: Rudé právo. 27. 10.1956, roč. 37, č. 300. Str. 4

⁸⁰ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Postupná likvidace zbytků kontrarevolučních band v Budapešti*. In: Rudé právo. 28. 10.1956, roč. 37, č. 301. Str. 6

několik sovětských vojáků a šest členů sanitární služby, kteří chtěli ošetřit své raněné druhy. Potlačování kontrarevoluce se dařilo i mimo Budapešť: v Ujpesti dělnické milice osvobodily důležité budovy městské struktury a posluchači vojenské akademie v Budíně odzbrojili trojnásobnou přesilu ozbrojenců. Jelikož vláda chtěla zabránit dalšímu krveprolití, vydala rozkaz všem oddílům k zastavení palby ve všech částech Maďarska. Zároveň oznámila zřízení speciálního výboru, který měl mít funkci řídicího orgánu strany až do sjezdu MSP – členy toho výboru se stali Kádár, Münnich, Kiss, Apró, Nagy a Szantó. Ještě večer zazněl v rozhlase další Nagyův proslov, jehož hlavním obsahem bylo, že současná vláda si je vědoma těžké situace pracujícího lidu. Dále zmínil rozkaz o zastavení palby a oznámil zřízení nové vojenské moci, která bude složena z příslušníků armády, bezpečnostních sil, dělníků i mládeže.⁸¹

V pondělí 29. října v ulicích Budapešti konečně zavládl klid. Jedinou výjimkou byl 19. okrsek, kde byli příslušníci dělnického praporu ostřelováni z budov. Nadějnou situaci podpořilo vládní prohlášení, které schválilo vznik mnoha dělnických rad, jež se hlásily k novému vládnímu programu, který veřejně přednesl Nagy o den dříve. Ve svém proslovu ministr Münnich poděkoval pohraničním strážím za příkladnou práci. Také se objevilo první číslo zraněných během kontrarevoluce – jen v Budapešti se jednalo asi o tři a půl tisíce lidí.⁸²

Odpoledne 30. října přednesl Nagy další rozhlasový projev, který obsahoval prohlášení vlády o změně jejího zřízení. Byla vytvořena vládní koalice napodobující poválečný stav z roku 1945. Zároveň byl ustanoven užší kabinet, jehož členy byli Nagy, Tildy, Kovács, Erdei, Kádár a Losonszy a bylo poskytnuto několik míst pro představitele sociálnědemokratické strany. Tímto krokem byla opuštěna cesta k socialismu, což pro dělnické hnutí znamenalo velký krok zpět. Poté v rozhlase promluvil Zoltan Tildy zastupující maloroľnickou stranu a vyzval občany k obnově pořádku. Ve stejném duchu se nesl i proslov Erdeie z Národní roľnické strany. V rakouském tisku se objevila zpráva o

---

⁸¹ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku*. In: Rudé právo. 29. 10.1956, roč. 37, č. 302. Str. 3

⁸² ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Vlastenecká lidová fronta Maďarské lidové republiky schválila program vlády*. In: Rudé právo. 30. 10.1956, roč. 37, č. 303. Str. 3

skupinách americké tajné služby a horthyovské reakce překračující rakousko-maďarské hranice za účel podpory kontrarevoluce a vyvolání dalších bojů.⁸³

Dne 31. října již bylo jisté, že fašistické živly se dostaly k moci. Tohoto dne bylo vydáno prohlášení, ve kterém se vláda dožaduje odtržení z rodiny socialistických zemí. Také bylo vyhrožováno, že kdo nebude plnit rozkazy, bude postaven před vojenský tribunál. Francouzská agentura AFP uvedla, že skupiny vzbouřenců navázaly kontakty s nacistickými emigrantskými živly, které přišly z Rakouska. Představitelé agrárních stran (zejména bývalí velkostatkáři) se ve středu sešli, aby dosáhli co nejrychlejšího sjednocení. Den předtím, tedy 30. října, byla znovu vytvořena Sociálně demokratická strana, která hned získala nabídku na místo v užším vládním kabinetu, což znamenalo další krok zpět pro maďarské dělnické hnutí. Pod vlivem nepřátel, kteří pronikli do vedení, se maďarské odbory rozhodli vystoupit ze Světové odborové federace. Kardinál Mindszenty byl Nagyem znovu jmenován na místo arcibiskupa, Reakce tak získala další posilu. Zahraniční tisk přinesl informace o podpoře maďarské kontrarevoluce z úst generála Franca, Horthyho syna i Čankajška. Otto Habsburský se nechal slyšet, že by měla být Maďarsku znovu udělena Svatoštěpánská koruna. Zahraniční agentury informovaly o ničení kulturního dědictví – fašistické síly přímo v ulicích Budapešti pálily pokrokovou literaturu, což bylo potvrzeno i rozhlasem v Raabu. Ty samé agentury hovořily i o přítomnosti příslušníků SS a Šípových křížů.⁸⁴

Dne 1. listopadu proběhly další změny ve vládě, čímž dala maďarská vláda najevo ústup Reakčním silám. Budapešť i celá země byla roztráštěná a nebylo možné zjistit, kdo ovládá kterou část. Francouzská agentura AFP potvrdila, že politický vývoj směřuje k tvrdé buržoazní diktatuře. Kontrarevoluční skupina ovládající Raab zaslala své požadavky o nahrazení Nagye velkostatkářem Bélou Kovácsem, který byl po roce 1945 ve spojení s Šípovými kříži. Různé zpravodajské kanceláře informovaly o návratu maďarského grófa Pavla Eszterháziho do země za účelem znovu získat své pozemky. Jednalo se o nejbohatšího představitele domácí šlechty, monarchistu a blízkého přítele kardinála Mindszentyho i Otty Habsburského. Do jeho majetku patřily rozsáhlé polnosti

---

⁸³ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku*. In: Rudé právo. 31. 10.1956, roč. 37, č. 304. Str. 3

⁸⁴ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Fašistické živly se aktivizují. Reakční vojenská klika se dere k moci*. In: Rudé právo. 1. 11.1956, roč. 37, č. 305. Str. 3

v Rakousku i Západním Německu. Ve čtvrtek v budapeštských ulicích ještě stále hořely knihy Tolstého, Dostojevského i Puškina. Maďarská kontrarevoluční vláda odvolala I. Horvátha z funkce ministra zahraničních věcí a na jeho místo jmenovala I. Nagye, který si podržel i post premiéra. Ten ve svém proslovu oznámil vystoupení Maďarska z Varšavské smlouvy a zároveň požádal OSN o projednání otázky budoucího maďarského postavení na Valném shromáždění. Statečný pracující lid ale stále vzdoroval.⁸⁵

Ještě 2. listopadu probíhaly v ulicích Budapešti ozbrojené boje, nepodařilo se ale zjistit, v jakých částech města k přestřelce došlo. Stateční dělníci se nevzdali. Dělnické rady velkých budapeštských závodů vyzývaly své pracovníky, aby se navrátili do práce. Delegation, složená z horníků, dělníků i rolníků z borsodské župy se setkala s Nagyem, aby mu přednesla své požadavky – žádali nový politický a hospodářský program a vytvoření zemského výboru, který by nahradil dosavadní parlament. Také vládě vytkli, že se více věnuje organizaci nových politických stran než obnovování klidu a pořádku.⁸⁶

Během 3. listopadu se v hlavním městě znovu rozhořel boj. Jednotky polofašistického vůdce Dudase, který už několik dní sídlil v bývalé redakci Szabad Nep, se snažily obsadit budovu ministerstva zahraničí ve snaze získat ministerské pozice pro Dudase. Do světa začaly pronikat hrůzné fotografie zlynčovaných lidí visících hlavou dolů ze stromů a lamp, obnažených a umučených. Jeden z vůdců puče plukovník Malléter sám řekl, že „Reakce je v akci“ – právě jeho muži tyto hrůzy zorganizovali. V sobotu také proběhla další reorganizace vlády. Předsedou vlády a ministrem zahraničí zůstal Nagy a ministrem obrany se stal Pól Malléter. Ostatních deset ministrů nemělo přidělené žádné oblasti, stali se tak „státními ministry“. Činnost jednotlivých ministerstev byla v rukou vládou jmenovaných úředníků. Většina těchto ministrů nebyla v předchozí vládě, ti bývalí podali z vlastní vůle demisi.⁸⁷

---

⁸⁵ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Gróf Eszterházy v Budapešti. Síly proti obnově kapitalismu se aktivizují. Další změna ve vládě. Maďarská vláda ustupuje reakčním silám.* In: Rudé právo. 2. 11.1956, roč. 37, č. 306. Str. 3

⁸⁶ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Imperialističtí agenti pomáhají kontrarevoluci.* In: Rudé právo. 3. 11.1956, roč. 37, č. 307. Str. 4

⁸⁷ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Život v Budapešti dosud ochromen. Kontrarevoluční činnost trvá. Nová reorganizace vlády.* In: Rudé právo. 4. 11.1956, roč. 37, č. 308. Str. 6

Zprávy oznámily, že 4. listopadu byla kontrarevoluce v Maďarsku poražena a veškerá moc je zpět v rukou dělnické třídy. Zbytky fašistických skupin byly v Budapešti za pomoci obyvatel města úspěšně zlikvidovány. Všechny národní výbory vyzvaly pracující, aby další den nastoupili zpět do práce. Vláda Imre Nagye, jež posluhovala Reakčním silám, se rozpadla a nahradila ji rolnicko-dělnická vláda pod vedením Jánose Kádára. Kádár rovněž oslovil generálního tajemníka OSN s tím, že předchozí Nagyova zpráva byla shledána novou vládou neplatná a tudíž by neměla být maďarská otázka projednávána na Valném shromáždění OSN.⁸⁸

---

⁸⁸ ČTK. *Zpráva o situaci v Maďarsku. Kontrarevoluce byla poražena, zvítězila dělnická třída, moc je v našich rukou.* In: Rudé právo. 5. 11.1956, roč. 37, č. 309. Str. 1

2.3 Rádio Svobodná Evropa

Rádio Svobodná Evropa neboli Radio Free Europe (dále jen RFE, Svobodná Evropa, SE) je nedílnou součástí vývoje dějin druhé poloviny 20. století. V následujících podkapitolách se pokusíme stručně postihnout vývoj tohoto fenoménu v 50. letech a vznik československé redakce. Poté si popíšeme, jakým způsobem tato redakce referovala o probíhajícím maďarském povstání.

2.3.1 Kontext vzniku RFE

Asi největší přínos Svobodné Evropy můžeme spatřovat hlavně v tom, že téměř po 40 let dokázala pravidelně narušovat „Železnou oponu“ mezi Západním a Východním blokem a poskytovat tak kulturní, ale hlavně i informační alternativu občanům žijících v totalitních státech. Spojené státy, jako hlavní západní mocnost a protipól Sovětského svazu, měly trojí možnost, jak bojovat proti rozpínavosti sovětského vlivu. Cesta ekonomická realizovaná tzv. Marshallovým plánem se ukázala být úspěšná především v západní Evropě. Iniciativa ve vytvoření Severoatlantické aliance prokázala, že vláda USA je ochotna zasáhnout i pomocí armády. Třetí možnost, která nás v této práci nejvíce zajímá, představovala výsledek spolupráce s exulanty, jež byli nuceni opustit své země a hledali způsob, jakým by mohli napomoci návratu svobody do svých domovin.⁸⁹

Dne 1. června 1949 byl založen Výbor pro Svobodnou Evropu (National Committee for Free Europe – NCFE). Cílem tohoto výboru bylo zejména vhodně zapojit tyto exulanty do života v USA a zároveň udržovat pomocí rozhlasu a tisku kontakt se zeměmi pod komunistickou nadvládou. Jeho činnost se rozprostírala mezi tři podvýbory. První z nich využíval převážně právnícké a analytické schopnosti emigrantů. Jejich úkolem bylo orientovat se v zahraničních médiích a nových legislativách vznikajících totalitních států. Druhý podvýbor měl na starosti budovat porozumění a vztahy mezi americkými občany a exulanty. To se projevilo například ve snaze organizovat besedy pro veřejnost, která se tak mohla seznámit s děním v Evropě přímo od utečenců. Poslední, pro nás nejdůležitější, byl oddíl zabývající se produkcí tisku a rozhlasu. Právě v této skupině byla vytvořena sekce Rádía Svobodné Evropy.

---

⁸⁹JUNEK, M. a kol.: *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Praha: Radioservis, 2011. Str. 18-20

Je třeba si ale uvědomit, že RFE a celkový výbor NCFE byl zřizován soukromníky. Oficiálně neměl s americkou vládou nic společného. Na druhou stranu je jasné, že nevládní organizace s takovýmto rozsahem by neměla šanci se sama financovat. Ještě téhož roku (tedy 1949) tak vzniklo Tažení za svobodu (Crusade for Freedom), které mělo pro NCFE oficiální cestou získat finanční zdroje.⁹⁰ Od začátku 50. let vedlo propagační a sbírkovou kampaň, jež byla podpořena okolo 16 miliony amerických občanů. Později začaly prosakovat informace o tom, že organizace je z velké části podporovaná vládou USA. Svobodná Evropa byla skutečně financovaná z rozpočtu CIA⁹¹, čehož hojně využívala komunistická propaganda. Ta ale ze špionáže RFE obviňovala ještě před únikem těchto informací. O tom, že by CIA zneužívala Svobodnou Evropu ke špionážní činnosti, nemáme žádné průkazné materiály (nic nenalezli ani komunističtí historici). Naopak, přiznání finanční podpory CIA mohlo vzbudit u posluchačů zdání přímého napojení na americkou vládu a tedy toho, že rádio tlumočí oficiální postoje vlády.

2.3.2 Vznik československé redakce RFE

Rádio Svobodná Evropa bylo tvořeno několika na sobě nezávislými redakcemi a každá z nich měla na starosti vysílání do jedné ze zemí Východního bloku. Tyto redakce byly postupně vytvářeny od počátku 50. let. Na žádost NCFE oslovila Rada svobodného Československa (exilový politický orgán, který ale neměl prakticky žádné pravomoci) některé význačné exulanty s nabídkou spolupráce. Většina souhlasila, ale ne všichni se pak zapojili do provozu RFE – část z nich začala pracovat v jiných oblastech činnosti NCFE.

Prvním ředitelem československé redakce se stal světoznámý český novinář Ferdinand Peroutka, který v období před druhou světovou válkou úzce spolupracoval s tehdejším československým prezidentem T. G. Masarykem, a blízké přátelství ho pojilo s Karlem Čapkem. Další osobností, která se významně podílela na vzniku redakce, byl novinář a spisovatel Pavel Tigríd. Ten od roku 1950 organizoval v Mnichově místní pracoviště RFE jako jeho programový ředitel.⁹²

---

⁹⁰ TOMEK, Prokop: *Objekt ALFA: československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa..* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006. Str. 9

⁹¹ TOMEK, Prokop: *Československá redakce Radio Free Europe. Historie a vliv na československé dějiny.* Praha: Academia, 2015. Str. 49

⁹² Tamtéž. Str. 74-77

První zkušební programy se nahrávaly v newyorské Empire State Building, odkud byly převáženy do Mnichova. Ze začátku se vysílalo z vysílače, který byl umístěn na nákladním voze. Teprve později byl postaven pevný vysílač RFE poblíž Frankfurtu nad Mohanem. Čs. redakce zahájila činnost jako první, a toto privilegium si udržela i v zahájení pravidelného vysílání (1. května 1951). Později následovala maďarská, polská, rumunská a bulharská redakce. Jako poslední začala vysílat albánská skupina, která ale hned o dva roky později činnost ukončila.⁹³

Československá redakce byla specifická i v tom, že jako jediná produkovala dvojjazyčně – česky a slovensky. Ze slovenské strany byl sice nátlak na osamostatnění, ale k tomu došlo až v roce 1992, kdy se Československo rozdělilo na dva samostatné státy. Vedení celého Rádía bylo v rukách Američanů, jednotlivé redakce byly ale výlučně složeny z exulantů dané země. Krom Peroutky a Tigrida v československé skupině působili např. Julius Firt, Egon Hostovský, Jan Čep, Ivan Herben a mnoho dalších.⁹⁴

2.3.3 Podoba vysílání československé redakce RFE v 50. letech

Dva roky po vzniku redakce (tedy 1952) své místo opustil Pavel Tigrid poté, co se s F. Peroutkou neshodl na podobě a obsahu vysílání a americké vedení podpořilo právě Peroutku. Na pozici programového ředitele ho nahradil Miroslav Kohák a v roce 1955 pak Julius Firt, který do té doby působil jako Peroutkův zástupce.⁹⁵ Mnoho redaktorů a hlasatelů užívalo pseudonymy, aby tak před persekucí ochránili své blízké, které zanechali v totalitním Československu.

Vysílání probíhalo každý den buď 20, nebo 17 hodin (17 hodin v neděli, kdy se začalo vysílat až od osmi hodin). Krátké zprávy z Československa i ze světa zaznívaly každou hodinu, ty podrobnější pak v dobu, kdy se předpokládal největší poslech; tedy v poledne, o hodinu později, v sedm, osm a jedenáct večer. O pokrytí takto dlouhé produkce se postarala široká škála různorodých programů – od politických, ekonomických, náboženských po kulturu, sport a samostatné programy pro ženy i mládež.

---

⁹³ Tamtéž. Str. 55

⁹⁴ JUNEK, M. a kol.: *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Praha: Radioservis, 2011. Str. 24

⁹⁵ TOMEK, Prokop: *Československá redakce Radio Free Europe. Historie a vliv na československé dějiny*. Praha: Academia, 2015. Str. 131

Pořad „Vzkazy domovu“ byl velmi specifický, jelikož v něm hlasatelé předčítali vzkazy exulantů svým blízkým v Československu. Tento kontakt s domovem byl umožněn každému, kdo měl doporučení od některé z exilových organizací (čímž došlo k jeho prověření). Právě tato část celodenního programu byla nejvíce obviňovaná z vysílání špionážních kódů, jelikož zprávy obsahovaly různá domluvená hesla a narážky, které měly ochránit především adresáty a zároveň jim naznačit, kdo byl autorem textu. Na konci 50. let, kdy už nebyl takový objem zájemců, redaktoři Jiří Kovtun a Imrich Kružliak oslovovali přímo komunistické funkcionáře. Podobným způsobem pracovali Karel Sychrovský a Petr Hrubý v pořadu „Voláme komunistickou stranu“. Ti adresovali příslušníky Státní bezpečnosti, dozorce a jim podobné a připomínali jim, že o jejich mnohdy krutém jednání veřejnost ví, a že takováto činnost nezůstane nepotrestána. Dalším významným pořadem byl „Rub a líc“ Josefa Pejškara. Ten svému pořadu vytyčil za cíl rozkrývat komunistickou propagandu a poskytovat další informace k probírané problematice. Vysílání „Zvolil jsem svobodu“ přinášelo rozhovory Oty Gráfa s těmi, kterým se povedlo překonat československé hranice a uniknout tak totalitní moci.⁹⁶

2.3.4 Průběh maďarského povstání očima československé redakce RFE

Na dalších stránkách si popíšeme, jakým způsobem se československá sekce Svobodné Evropy vyjadřovala o průběhu maďarského povstání. Stejně jako v případě RP zachováváme styl i jazyk vysílání. Na rozdíl od Rudého práva, kde jsme se zkoumaly povstání jen pohledem jedné rubriky, informace Svobodné Evropy jsme poskládali napříč celým vysíláním, jelikož, jak již bylo zmíněno v úvodu práce, archiv Svobodné Evropy u nás neexistuje a k dispozici máme pouze přepisy monitoringu pořizené ministerstvem vnitra, které často nejsou kompletní nebo dokonce zcela chybí.

Ráno 24. října informoval maďarský rozhlas o vážnosti situace v zemi. Tvrdil, že v noci došlo k ozbrojeným útokům a gangsteři obsadili některé důležité veřejné budovy a továrny. Komunistické komuniké vysvětlilo, že na něco takového vláda nebyla připravena, a proto požádala sovětské oddíly umístěné na území Maďarska, aby obnovily pořádek v zemi. Stejně prohlášení oznamuje, že již byl zabit větší počet lidí, včetně vojáků a

---

⁹⁶ JUNEK, M. a kol.: *Svobodně! Rádio Svobodná Evropa 1951-2011*. Praha: Radioservis, 2011. Str. 30-32

příslušníků tajné policie. Ústřední výbor Maďarské strany pracujících provedl změny v politbyru, ale prvním tajemníkem zůstává Gerö. Novým předsedou vlády se stal Imre Nagy, který vyhlásil stanné právo. Později vydala Komunistická maďarská tisková kancelář oficiální zprávu, ve které popsala dramatický vývoj událostí ze 23. října: „Ráno se vysokoškoláci a studenti vyšších ročníků středních škol vydali na pochod k Petőfiho kroužku⁹⁷ v Budapešti. Později se k nim připojili dělníci a úředníci a společně v ulicích města provolávali slávu polským studentům a svobodě. Následně bylo celému shromáždění studenty předneseno několik požadavků. Předseda maďarských spisovatelů Véres pronesl před 50 tisíci demonstranty projev, ve kterém studenty i jejich požadavky podpořil.⁹⁸

Ráno 25. října již maďarský komunistický rozhlas přiznal rozšíření povstání do různých koutů země, přesněji Segedín, Szolnok či Debrecen. Rakouské ministerstvo vnitra oznámilo, že večer 24. října bylo slyšet u maďarsko-rakouských hranic střelbu. Rakušané také přinesli svědectví několika lidí, kteří se navrátili z Maďarska. Ti tvrdili, že příslušníci maďarské armády i policie jsou ke vzbouřencům pasivní. Nagy ve svém rozhlasovém projevu prohlásil, že povstání propuklo díky dělníkům, kteří byli roztrpčeni těžkými chybami minulé vlády, a také oznámil, že současná vláda se sejde se sovětskou vládou, aby spolu projednali vzájemné vztahy a odchod sovětských vojsk z území Maďarska. Budapešťský rozhlas přiznal, že hlavní příčinou povstání byla postava E. Geröa, který byl ze své funkce odvolán.⁹⁹

Budapešťský rozhlas 26. října přiznal, že ve hlavním městě probíhají tvrdé boje, přestože neustále vysílal výzvy vlády ke složení zbraní. Tyto boje vyvrcholily v poledne ostřelováním budapešťského dělnického předměstí Csepelu těžkými zbraněmi. Britské velvyslanectví v Budapešti oznámilo, že den předtím to byly právě sovětské tanky, které začaly pálit do demonstrantů na náměstí před parlamentem. Někteří očití svědkové ale tvrdí, že postoj sovětských vojáků byl velmi pasivní, a že se někteří dokonce přidali na stranu povstalců. Revolucionáři zatím ovládli již tři rozhlasové stanice, ze kterých vysílají revoluční požadavky – jedna v Miškolci, druhá v Pécsi, třetí na neznámém místě. Dle

---

⁹⁷nejspíše měli na mysli Petőfiho sochu

⁹⁸Národní archiv (dále NA), MONITOR, č. f. 311, k. 624, Zvláštní zpravodajství ČTK z 24. října

⁹⁹NA, MONITOR - vyčleněné spisy, č. f. 311/0/4, k. 9, Zvláštní zpravodajství ČTK z 25. října

britských dopisovatelů revolucionáři, v jejichž předních řadách byla převážně mládež, vytrhali v hlavním městě kolejnice, staví z nich protitankové zábrany a na tanky pak útočí pomocí zápalných lahví. Nagy ve svém odpoledním rozhlasovém proslovu přislíbil vytvoření nové vlády.¹⁰⁰

Dne 27. října na území Maďarska stále probíhaly boje, přestože velké části země byly již den předtím ovládnuty protikomunistickými silami. V těchto místech se pak vytvářely revoluční vlády. Vídeň oznámila příjezd dalších lidí utíkajících z Maďarska na rakouské území. Dle nich byly cesty lemovány davy lidí s maďarskými vlajkami, ze kterých byl vystřižen srp a kladivo. Rakousko posílilo pohraniční vojsko s rozkazem střilet na ty, kdo se pokusí pronásledovat povstalce za rakouské hranice (včetně sovětských vojáků). Maďarsko západně od Budapeště je stále pevně v rukou revoluční armády.¹⁰¹

Ráno 28. října Nagy vyzval povstalce, aby přestali bojovat a slíbil jim, že jejich požadavky budou splněny. Jeho vláda stále prodlužuje termíny, kdy je možné složit zbraně a současně získat amnestii. Revoluční vysílač v Miškovci oznámil, že bude každou hodinu vysílat požadavky svého výboru. Ke svým čtyřem hlavním požadavkům (odchod sovětských vojsk, svobodné volby do dvou měsíců, vystoupení Maďarska z Varšavského paktu a vytvoření celonárodní vlády) přidal nově požadavek pátý, a to postavení Geröho před soud za povolání sovětských jednotek k potlačení povstání. Později vláda ústy Nagye vyzvala k vytvoření dělnických rad, což podpořily i maďarské odbory. Revoluční vysílač v Rábu¹⁰² v poledne informoval o další pokojné demonstraci v Szombathely, jež požadovala zejména stáhnutí sovětských oddílů z Maďarska a o skupině dělníků z naftových polí v Lovasi, jež převzali tamní naftové podniky do svých rukou a požadují rovněž odchod Sovětů. Činnost zahájila další osvobozené stanice, tentokrát z naftového střediska v Zala-Egerszegu.¹⁰³

Nová vláda vydala 29. října prohlášení, ve kterém přijala požadavek povstalců na odchod sovětských vojsk z Maďarska. Zároveň byli dělníci požádáni, aby se vrátili zpět do práce a vojáci do kasáren. Také byl vydán oficiální rozkaz o zastavení palby.

---

¹⁰⁰ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 625, Zvláštní zpravodajství ČTK z 26. října

¹⁰¹ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 625, Zvláštní zpravodajství ČTK ze 27. října

¹⁰² Raab

¹⁰³ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 625, Zvláštní zpravodajství ČTK z 28. října

V odpoledním rozhlasovém proslovu Nagy konečně prohlásil povstání za národní hnutí, které bylo způsobeno zločiny bývalého režimu. Na shromáždění Rady bezpečnosti se hovořilo o situaci v Maďarsku. Deník Szabad Nep oznámil rozhodnutí vlády o znovu otevření obchodů a rozpuštění tajné policie.¹⁰⁴

Dne 30. října vydaly maďarské odbory prohlášení, že se přejmenovávají na Svobodné odbory a znovu vyzvaly dělníky k vytvoření dělnických rad a převzetí vedení podniků do svých rukou. Maďarská vláda zakázala užívání titulu soudruh mezi příslušníky armády a policie. Revoluční rozhlasové stanice vysílají: „Chceme naprosto svobodné, nezávislé Maďarsko. Pryč se vším, co má souvislost se sovětskou okupací“. Někteří zahraniční dopisovatelé ale přinesli informace o tom, že ne pro všechny Maďary je Nagy symbol nového Maďarska.¹⁰⁵

Sovětský svaz 1. listopadu uznal zásady národní cesty k socialismu a stáhl své síly z Budapešti. Osvobozený rozhlas v Budapešti zahájil vysílání tímto prohlášením: „Touto hodinou otvíráme novou kapitolu. Dlouhá léta byl tento rozhlas jen prostředkem lží. My, kteří stojíme dnes před mikrofonem, jsme ve většině novými lidmi. V budoucnosti se vám ozvou nové hlasy na starých vlnových délkách. Budeme se ve svém vysílání řídit staré přísahy – Pravda, jen pravda.“ Většina starých hlasatelů dostala výpověď. Maďarští katolíci oslavovali návrat kardinála Mindszentyho a mládež dala vzniknout novému křesťansko-demokratickému hnutí. Rádio Miškovec okomentovalo potlačování zpráv o situaci v Maďarsku československými médii. Předsedkyně maďarské sociálně demokratické strany nacházející se momentálně ve Vídni prohlásila, že její strana do vlády nevstoupí, dokud tato vláda nevyhlásí svůj program.¹⁰⁶

Zoltan Tildy, člen nové vlády, oznámil 2. listopadu vydání dekretu o propuštění politických vězňů a o zrušení povinných zemědělských dodávek. Rovněž byla přislíbena revize hospodářských plánů. Budapešťský rozhlas vyzval československé komunisty, aby poslali do Maďarské své zpravodaje a zajistili tak pravdivé informace o situaci v zemi. Předseda vlády Imre Nagy telegraficky oslovil předsedu presidia SSSR Vorošilova, aby sovětská strana určila datum a místo jednání o definitivním odchodu sovětských vojsk

---

¹⁰⁴ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 625, Zvláštní zpravodajství ČTK z 29. října

¹⁰⁵ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 625, Zvláštní zpravodajství ČTK z 30. října

¹⁰⁶ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 1. listopadu

z maďarského území. Starosta New Yorku R. Wagner prohlásil 2. listopad za Den maďarské svobody. President Spojených amerických odborových orgánů Meany vyzval na 15 milionů dělníků k založení fondu pro polské a maďarské pracující.¹⁰⁷

Dne 3. listopadu Sovětský svaz prohlásil, že stáhne svá vojska ze všech satelitních států. Svobodný maďarský rozhlas informoval o útěku několika maďarských komunistických diplomatů do Československa, mezi nimi byl i bývalý ministr zahraničí I. Horváth.¹⁰⁸

Sovětská válka proti Maďarsku byla 4. listopadu hotovou skutečností. Jedna maďarská svobodná rozhlasová stanice vypustila prohlášení, že dle některých nepotvrzených zpráv proti maďarskému lidu zasahují i československé tanky. Pražská vláda poskytla Sovětům bánsko-bystrickou vysílačku, odkud se maďarsky vysílaly chvály sovětských jednotek a hanění maďarských vlastenců. Svobodné vysílačky hlásaly: „Prosíme vás, nezapomeňte na nás. Padneme, ale nevzdáme se sovětským útočníkům. Ať svět ví, že umíráme za svobodu Maďarska, za svobodu celého světa.“

Vznikla nová tzv. dělnicko-rolnická vláda, v jejímž čele je Kádár – komunist, který ještě nedávno seděl po Nygyově boku a podporoval odchod sovětských vojsk ze země. Maďarští literáti prohlásili, že osud Maďarska je otázkou života a smrti. Rábská vysílačka informovala o tom, že oddíly maďarské národní armády získaly průmyslové objekty, které předtím obsadily sovětské jednotky. Podobně optimisticky působil i rozhlas v Pětikostelí se zprávou o vytlačení sovětských vojáků místními dělníky a vysokoškoláky. Vídeň zachytila dálnopis z budovy redakce Szabad Nep, ve kterém je popsána podoba bojů v ulicích Budapešti. Všechny svobodné vysílačky stále vyzývaly k boji proti sovětským okupantům. Budapešťský rozhlas později informoval o maďarském letectvu, které úspěšně napadlo sovětské oddíly a pontonový most přes Tisu. K večeru znovu promluvil rozhlas v Rábu se zprávou o ostřelování obyvatel města pomocí nízkoletajících sovětských letadel. Východoněmecká tajná policie obsadila maďarské velvyslanectví v Berlíně a zatkla členy

---

¹⁰⁷ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 2. listopadu

¹⁰⁸ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 3. listopadu

revolučního výboru. Krom toho také zatkla mnohé maďarské občany žijící ve východní části města.¹⁰⁹

Rakouská vláda oznámila, že do 5. listopadu přešlo maďarsko-rakouské hranice více než 10 tisíc Maďarů, mezi nimi pak bylo mnoho dětí bez rodičů, které na sobě měly tabulky s nápisy: „Starejte se o naše děti. Budeme bojovat proti komunismu do posledního dechu.“ Rada OSN většinově schválila požadavek na projednání takzvané maďarské otázky na Valném shromáždění. S podobnou žádostí se na OSN obrátily delegace několika organizací, např. I. Brow za americký odborový svaz AFL-CIO. Dle svobodné vysíláčky Rákoszi stále v Budapešti probíhají těžké boje. Rozhlasová stanice oznámila, že sovětské jednotky město bombardují, ale především že Csepel a železniční most, který předměstí spojuje se zbytkem Budapešti, je stále pevně v rukou národních oddílů. Dále odmítá sovětsko-komunistické tvrzení o ukrutnostech, jež byly páčány na komunistech během povstání. Dle zpráv několika očitých svědků se ale sovětsí vojáci zdráhají střílet do maďarských vlastenců. Národní vojenská vysíláčka vyslala apel k Mezinárodnímu Červenému kříži, ve kterém oznamuje ostřelování budapešťských nemocnic, z nichž některé i začaly hořet. Několikrát také žádala Spojené státy o zásah a vyzývala maďarské občany k nedůvěře Kádárově vládě. Hlavní ohniska odporu se nacházelo v Csepelu, Ujpeszti a Mecseku. Maďarské národní síly apelují na bojovníky, aby zbraně neodevzdávali, ale ukryli je pro další příležitost. Mimo to pomocí své rádiové stanice žádají o zaslání zbraní a potravin do Budapešti.¹¹⁰

Sovětský svaz znemožnil příchod pomoci ze západního světa. Maďarsko může přijímat pouze pomoc od států sovětského bloku. Přestože ultimátum ke složení zbraní Sověti určili na 18. hodinu předchozího dne, v úterý 6. listopadu příslušníci maďarské revoluce s nimi ještě stále bojují, a to především v 8. budapešťském okresu. Revoluční stanice Csokonai radio přinesla informace o uvěznění Imre Nagye i jeho vlády. Ojediněle se ještě bojuje i mimo Budapešť. Asi 108 revolucionářů se shromáždilo několik kilometrů od rakouských hranic a bojují zde proti třem sovětským tankům. Tajná vysíláčka vlastenců vyzvala všechny ozbrojené síly v Maďarsku, Mezinárodní Červený kříž i Radu OSN, aby

---

¹⁰⁹ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK ze 4. listopadu

¹¹⁰ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 5. listopadu

uznaly město Dunapentele jako otevřené nemocniční město, jelikož je nezničené, má volné prostory a je dobře přístupné.¹¹¹

Dle rakouských informací boje ve středu 7. listopadu probíhají ještě v Pětikostelí a v Budapešti. Dunapentele je stále v rukou revolučního národního vojska, ale město je obklíčeno sovětskými jednotkami, dělnická rada proto bude vyjednávat s jejich velitelem. V Budapešti byly mezi tím rozmeteny Kilianovy kasárny, v jejich troskách se ale stále bojuje. Dle svobodných vysílačů, sovětská vojska ostřelovala i dětskou kliniku a zastřelila mnoho pracovníků maďarského Červeného kříže. V některých částech Maďarska probíhají dělnické stávky proti sovětské okupaci.¹¹²

Ve čtvrtek pokračují boje převážně už jen v Budapešti. Svobodný vysílač v Miškovci padl zpět do rukou komunistické moci, která jeho prostřednictvím vyzvala dělníky k návratu do práce. Zároveň oznámila zostření mimořádných opatření v Maďarsku. Rakouští zpravodajci přinesli informaci o sovětském důstojníkovi, který na maďarsko-rakouských hranicích žádal rakouskou pohraniční stráž o navrácení uprchlíků z města Szent, jelikož je úplně vyliďněné a nikdo nepracuje.¹¹³

V sobotu 10. listopadu Kádár oznámil změnu názvu maďarské komunistické strany a částečně ustoupil požadavkům revolucionářů. Jeho vláda také požádala Mezinárodní Červený kříž, aby léky doručoval pouze přes Jugoslávii, jelikož se obávala pašovaných zbraní, pokud by léčivo prošlo přes rakouské hranice.¹¹⁴

2.4 Porovnání

Nyní, když jsme si ukázali, jakým způsobem průběh povstání popisovalo Rudé právo a československá redakce Rádia Svobodná Evropa, můžeme je vzájemně porovnat.

Začátek byl jedním z nejdůležitějších bodů celé revoluce. Obě média se ohledně prvních dnů shodnou na mnohém. Obě informují o povolání sovětských jednotek umístěných na maďarském území k potlačení nepokojů, zmiňují první ztráty na životech, změny v politbyru i v ústředním výboru Maďarské strany pracujících a vyhlášení stanného

---

¹¹¹ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 6. listopadu

¹¹² NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK ze 7. listopadu

¹¹³ NA, MONITOR, č. f. 311, k. 626, Zvláštní zpravodajství ČTK z 8. listopadu

¹¹⁴ NA, MONITOR - vyčleněné spisy, č. f. 311/0/4, k. 9, Zvláštní zpravodajství ČTK z 10. listopadu

práva. O čem ale rubrika Rudého práva zcela mlčí, jsou události, které nepokojům předcházely. Naopak právě RFE ve svém vysílání mluví o studentském pochodu městem, ke kterému se později přidali i dělníci a dokonce předneslo seznam jejich požadavků. Místo toho nám RP tlumočí Nagyův projev z 24. října, ve kterém prohlašuje, že za nepokoje mohou „nepřátelské živly a odpor rozhořčeného maďarského pracujícího lidu“.

Den na to Právo tvrdí, že přestože se v části města ještě bojuje, každodenní život v Budapešti se vrací do normálu. Naproti tomu Svobodná Evropa informuje o rozšíření povstání i do dalších částí Maďarska. Dle slov československého listu Kádár i Nagy ve svých projevech děkují sovětským jednotkám a zároveň vyzývají své spoluobčany k obraně socialismu. RFE zprostředkovalo jiný Nagyův projev, ve kterém přiznává, že povstání vzniklo jako reakce dělníků na chyby starého režimu. Postavu E. Geröa deník sotva zmíní, zatímco SE ho ve svém vysílání označí za hlavní příčinu celého povstání.

O krvavém incidentu z 25. října nenajdeme na stránkách RP žádnou zprávu. Místo toho zde popisuje, jak se v Budapešti hromadně skládají zbraně poté, co byla povstalcům slíbena amnestie. Rovněž se dozvíme o otevření obchodů s potravinami a o tom, že došlo pouze k pár potyčkám, které byly hned potlačeny. Svobodná Evropa zatím vysílá informace o těžkých bojích, především v dělnickém předměstí Csepel, a tlumočí zprávy britského velvyslanectví v Budapešti, že za incident na Kossuthově náměstí jsou zodpovědní sovětské tanky, které zahájily palbu do přítomných demonstrantů. Také popisuje zahájení vysílání několika povstaleckých radiových stanic, složení povstalců a způsob jejich boje proti sovětským jednotkám.

Sobotu 27. října popisují obě média zcela jinak. Rudé právo na svých stránkách napsalo, že k povstalcům se přidali zločinci, kteří uprchli z vězení v prvních dnech nepokojů, ale že mimo Budapešť je prakticky klid. Rozhlas hovoří o davech lidí s maďarskými vlajkami, ze kterých je vystřižen srp a kladivo a o revolučních vládách, které vznikly v různých částech Maďarska.

Komunistický deník zcela opomíjí činnost revolučních vysílaček, kterým naopak Svobodná Evropa věnuje velkou část prostoru, a stejně tak nezmiňuje žádný z povstaleckých požadavků. Za to na svých stránkách oslavuje dělnické hrdiny, jež brání své továrny a svou „socialistickou vlast“ a sovětské vojáky a zdravotníky, jež byli během

nepokojů zranění. Ve vysílání československé redakce RFE zas nenalezneme zprávu o vytvoření zvláštního výboru uvnitř maďarské komunistické strany, naproti tomu ale komentuje jednání vlády, která několikrát prodloužila termíny složení zbraní, další demonstrace a vznik dělnických rad, o kterých se Rudé právo zmiňuje až o dva dny později.

Podle obou médií nastal 29. října v Budapešti relativní klid, ale zatímco deník jen doplňuje informace o ostřelování dělnického praporu v 19. okresu, Svobodná Evropa předkládá možné příčiny toho klidu. Byl vyhlášen rozkaz o klidu zbraní a slíbeno vyjednávání o stažení sovětských jednotek z Maďarska. Je zcela pochopitelné, že se Rudé právo nezmiňuje o Nagyově proslovu, ve kterém prohlašuje povstání za národní hnutí, za to ale jako první přináší čísla zraněných.

Události úterý 30. října jsou na stránkách deníku popsány mnohem podrobněji než ve vysílání RFE. Deník informuje o znovu vytvoření několika maďarských politických stran, obnovení koaliční vlády a ustanovení užšího kabinetu i s konkrétními jmény. Svobodná Evropa ten den hovoří převážně o odborech, povstaleckých vysílačkách a o pochybnostech některých Maďarů o Imre Nagyovi. Zcela poprvé do závěru rubriky RP zařazuje nepravdivé zprávy o skupinách tvořených „reakcí“ a americkou tajnou službou, které překročily hranice Maďarska.

Z 31. října nemáme prakticky žádné dostupné přepisy vysílání RFE krom záznamu ze zemědělského vysílání J. Chmelaře, ve kterém ale nalezneme pouze malé zmínky o obnovení některých stran a vytvoření koaliční vlády dělníků a rolníků. Ve „Zprávě o situaci v Maďarsku“ zas najdeme převážně jen propagandistické nepravdy o „fašistické reakci“. Jedna z mála objektivních informací je o znovu ustanovení kardinála Mindszentyho arcibiskupem, ačkoliv píše, že ho dosadil Imre Nagy.

Až do začátku listopadu přiznávalo Rudé právo informace pouze od ČTK, poté se začalo zaštiťovat i zahraničními zdroji, aby zvýšilo důvěryhodnost rubriky. Stejně tak poprvé připouští zprávy o tom, že „kontrarevoluční skupiny“ ovládají krom většiny Budapešti i jiné části Maďarska. Relativně objektivně popisuje odvolání I. Horvátha, vystoupení země z Varšavské smlouvy a žádost vlády k radě OSN, což ve vysílání RFE

zcela chybí. Československá redakce informuje zejména o návratu kardinála Mindszentyho z vězení a o zahájení vysílání osvobozeného rozhlasu v Budapešti.

O událostech z 2. listopadu píše deník víceméně bez zjevné propagandistické rétoriky. Popisuje obnovení bojů v hlavním městě, výzvy velkých budapešťských závodů k navrácení dělníků do práce a setkání dělnické delegace s Nagyem, kterému přednesla své požadavky (je to poprvé, co se v rubrice můžeme dočíst o nějakých požadavcích) a stížnost na vládu, že upřednostňuje reorganizaci stran před obnovením pořádku v zemi. Svobodná Evropa naproti tomu informuje o dekretu vlády o propuštění politických vězňů a zejména o hospodářských změnách. Ve svém vysílání hovoří o vyjednávání maďarské vlády s SSSR o stažení sovětských jednotek z území Maďarska a podpoře některých západních zemí či organizací maďarskému povstání.

O 3. listopadu se ve vysílání RFE moc nedozvíme – informuje jen o prohlášení Sovětského svazu o stažení svých jednotek ze satelitních států a útěku některých maďarských komunistických diplomatů ze země. Oproti tomu Rudé právo ve své rubrice píše zejména o nových bojích v Budapešti, o lynčích a o další reorganizaci vlády, do které se tentokrát dostali i „pučisté“, tedy revolucionáři.

Neděle 4. listopadu byla prostřednictvím deníku oslavována jako den konce „kontrarevoluce“ a navrácení moci do rukou dělnické třídy. Právo ve své rubrice popisuje úplnou likvidaci „fašistických band“, které napomáhají samotní obyvatelé města. Mimo to informuje o vzniku nové vlády a rozebírá její první kroky. Oproti tomu Svobodná Evropa celý den vysílala zprávy z různých částí Maďarska, kde probíhají boje mezi povstalci a sovětskými jednotkami a tlumočí žádosti jednotlivých povstaleckých vysílaček o pomoc.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila popsat průběh maďarské revoluce z roku 1956, nastínit její historický kontext a také ukázat, jakým způsobem tuto událost popisovalo Rudé právo a československá redakce Rádia Svobodná Evropa. V poslední kapitole jsem pak porovnávala informace, které obě média poskytla. Jak Rudé právo, tak i Svobodná Evropa popisovaly průběh maďarského povstání takovým způsobem, aby vyhovoval jejich záměrům.

Oficiální tiskový orgán československé komunistické strany již od začátku nepokojů událost popisoval jako „kontrarevoluci“, kterou mají na svědomí „reakční živly“, jež zneužily důvěry „pracujícího lidu“ a byly hojně podporovány Západem. Od začátku listopadu se při popisu událostí začal zaštitovat zahraničními zdroji a čtenáře zahrnoval poplašnými zprávami o „fašistických a horthyovských skupinách“ překračujících hranice. Aby obhájil plánovanou sovětskou intervenci, popisoval hrozivé boje v Budapešti v době, kdy tam byl klid a naopak zamlčoval násilné střety, když se v ulicích bojovalo. Deník obecně vyzdvihoval „bratrskou pomoc“ Sovětského svazu a ve své propagandě mnoho informací zamlčoval, například o incidentu na Kossuthově náměstí z 25. října nebo odchodu sovětských jednotek z Budapešti 28. října, a naopak se zaměřoval na ty informace, které byly o utlačovaných dělnících a rolnících ohrožovaných velkostatkáři, k čemuž samozřejmě užíval svůj vlastní slovník.

Úplný obraz o průběhu povstání by se nedal získat ani ze zpráv Svobodné Evropy. To je dle mého názoru zapříčiněno hlavně nedostatkem zachovaných přepisů, jelikož se pracovníci ministerstva vnitra soustředili spíše na přepis jednotlivých pořadů, než jednotlivých zpráv. Zprávy jako takové máme zachovány pouze ze začátku a konce povstání. Je zcela samozřejmé, že i charakter podávání informací je zcela jiný než na stránkách Rudého práva, které vycházelo pouze jednou za den, zatímco rozhlas vysílal několik hodin denně. Svobodná Evropa vycházela z různých zdrojů, včetně těch revolučních, což mělo také velký dopad na charakter vysílání. Většina zpráv byla podaná objektivně, ale samozřejmě se redaktoři snažili svým vysíláním přimět posluchače k zamyšlení nad zprávami, které jsou jim podávány prostřednictvím oficiálních československých médií. Jako „kontrarevoluci“ označuje československá redakce

sovětskou intervencí a důležitou součástí vysílání je kritika komunistické propagandy a její zkreslování informací. Jelikož termín propaganda je spíše spjat s totalitními režimy, dala by se činnost RFE označit jako jakousi „kontrapropagandu“.

Závěrem bych chtěla zdůraznit, že přestože ani jedno z médií nebylo zcela objektivní, přesnější popis událostí přineslo Rádio Svobodná Evropa, což lze dokázat i tím, že pro československou redakci povstání neskončilo příjezdem sovětských tanků do Budapešti a „navrácením pořádků“, ale že i nadále sledovala a komentovala maďarskou situaci.

Prameny a literatura

Prameny

Národní archiv, MONITOR, č. f. 311, k. 624, *Zvláštní zpravodajství ČTK*

Národní archiv, MONITOR, č. f. 311, k. 625, *Zvláštní zpravodajství ČTK*

Národní archiv, MONITOR, č. f. 311, k. 626, *Zvláštní zpravodajství ČTK*

Národní archiv, MONITOR - vyčleněné spisy, č. f. 311/0/4, k. 9, *Zvláštní zpravodajství ČTK*

Národní archiv, MONITOR - vyčleněné spisy, č. f. 311/0/4, k. 10, *Zvláštní zpravodajství ČTK*

Rudé právo, ročník 37; 25. 10. – 30. 11. 1956

Periodika

Paměť a dějiny. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. Roč. 10

Securitas Imperii. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. Sv. 24/1

Soudobé dějiny. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. Roč. 4

Sekundární literatura

BEDNAŘÍK, Petr - JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011

BÉKÉS, Csaba - BYRNE, Malcolm - RAINER, János M.: *The 1956 Hungarian Revolution: A History In Documents*. Budapest : Central European University Press, 2002

DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva*. Praha: SNPL, 1960

DOUDĚRA, K. a kol. *Naše Rudé právo*. Praha: Vydavatelství ÚV KSČ, 1980

EÖRSI, László: *The Hungarian revolution of 1956: Myths and Realities*. New Jersey: Center for Hungarian Studies and Publications, 2006

- FIALOVÁ, Zuzana - PERNES, Jiří: *Mluví k vám Ferdinand Peroutka. Díl 1. Rozhlasové komentáře Rádio Svobodná Evropa. 1951-1959.* Praha: Argo, 2003
- IRMANOVÁ, Eva: *Kádárismus: vznik a pád jedné iluze.* Praha: Karolinum, 1998
- JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace.* Praha: Portál, 2007
- JIRÁK, Jan - KÖPPLOVÁ, Barbara: *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace.* Praha: Portál, 2007
- JUNEK, Marek a kol.: *Svobodně! Radio Svobodná Evropa 1951-2011.* Praha: KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1953-1966. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956.* Brno: Barrister & Principal, 2005
- KONTLER, László: *Dějiny Maďarska.* Praha: Lidové noviny, 2001
- LOUŽEK, Marek (ed.): *Maďarské povstání 1956. Padesát let poté.* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007
- PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Informační boj o Československo/v Československu (1945-1989).* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů; Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2014
- PERNES, Jiří: *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008
- PRAŽÁK, Richard: *Dějiny Maďarska.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1993
- Radioservis, 2011
- SEDLÁČEK, Karel: *Volá Svobodná Evropa.* Praha: Archa 90, 1993
- TOMEK, Prokop: *Balony svobody: letákové operace Svobodné Evropy 1951-1956.* Cheb: Svět křídel, 2014
- TOMEK, Prokop: *Československá redakce Radio Free Europe: historie a vliv na československé dějiny.* Praha: Academia, 2015

TOMEK, Prokop: *Objekt ALFA: československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006

VYKOUKAL, Jiří - LITERA, Bohuslav - TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha: Libri, 2000

Internetové odkazy

Databáze digitalizovaných muzejních sbírek - <http://www.esbirky.cz/> (13. 7.2018)

Digitální knihovna Moravské zemské knihovny - <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/> (13. 7.2018)

Open Society Archive - <http://catalog.osaarchivum.org/> (13. 7.2018)

Radio Free Europe/Radio liberty - <https://pressroom.rferl.org/p/6092.html> (13. 7.2018)

Svobodně! (Český rozhlas) - <http://www.rozhlas.cz/svobodne/portal/> (13. 7.2018)

The 1956 institute – Oral history archive - <http://www.rev.hu/en/home?q=/en/home> (13. 7.2018)

Woodrow Wilson International Center for Scholars - <https://www.wilsoncenter.org/> (13. 7.2018)

Pražský web pro studenou válku - <http://praguecoldwar.cz/> (13. 7.2018)

MEFESZ - <http://www.mefesz.hu/english.php> (13. 7.2018)

Akademické práce

ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956: od reformy socialismu k národnímu povstání*. Dizertační práce (FF UK, Ústav světových dějin)

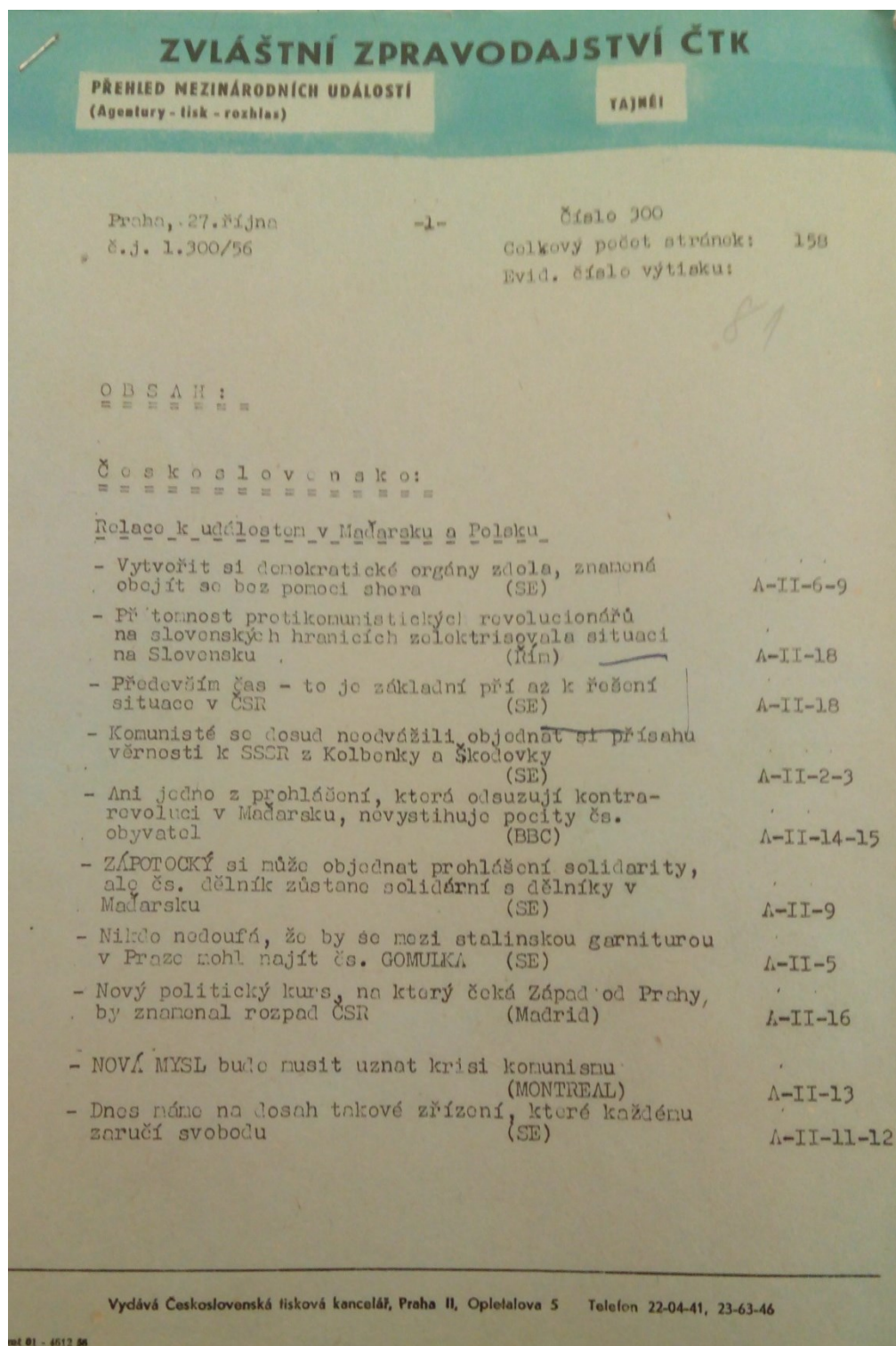
Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka - Zvláštní zpravodajství ČTK

Příloha 2 – Ukázka – Zpráva o situaci v Maďarsku

Příloha 3 – Fotografie z maďarského povstání

Příloha č. 1

Zvláštní zpravodajství ČTK z 27. října
(Národní archiv, MONITOR, č. f. 311, k. 625)

Nejsou-li po ruce osobnosti, které by revolučnímu lidu posloužili nástrojem, zůstává klíčem k vítězství, aby si lid vytvořil své nástroje sám. Říkejte tomu dělnické rady, říkejte tomu svobodné odbory nebo výbory lidu. Vytvořit si demokratické orgány zdola, znamená obejít se bez pomoci shora.

z/

kv

97 ZÁPOTOCKÝ si může objednávat t.zv. pracovní závazky solidarity s režimem, ale český a slovenský dělník zůstane solidární se svým kolegou v Maďarsku.

SVOBODNÁ EVROPA, slovensky, 17,05 hodin - zkráceno

/Karol KUBICA/ - Celé Maďarsko je v revoluci a nemůžeme ji nazvat ^{ani} revolucí ^{ani} občanskou válkou, protože tu nebojuje jedna část národa proti druhé, ale celý maďarský národ proti hrstce ustrašených komunistů, podporovaných komunistickými tankami. Dále jmenuje důležitá maďarská centra, která jsou v rukou povstalců a cituje výpověď belgických diplomatů, kteří v pátek přijeli z Budapešti do Rakouska. Kromě těchto - již známých zpráv - oznamuje, že rakouské vojsko bylo na hranicích zesíleno a dostalo rozkaz střílet i na ruské jednotky, kdyby se odvážily překročit hranici a pronásledovat maďarské povstalce až na rakouské území./

Taková je situace v Maďarsku. Povstalecká vysílačka v Pětikostelí hlásí: "Přisaháme při našich mrtvých mučednících, že vydobudeme zemi svobodu." A co hlásí v té chvíli pražský rozhlas? Že prý pražská vláda a politbyro stojí pevně na t.zv. socialistické půdě. Ale, že je to pevnost velmi slabá a že si tuto slabost vláda uvědomuje, to dokazuje falšování a překrucování zpráv o Maďarsku. Bylo by nedůstojné v této těžké chvíli polemizovat s agitpropem, ale vláda

z/ lr

pok. kv

Přepis vysílání Svobodné Evropy z 27. října
(Národní archiv, MONITOR, č. f. 311, k. 625)

Příloha č. 2

Vážné události v Maďarsku

Kontrarevoluční živly vyvolaly krvavé nepokoje

BUDAPEŠT 24. října (ČTK) — Dne 23. října v odpoledních a nočních hodinách došlo v Budapešti k vážným nepokojům, jež vyvrcholily útokem proti některým veřejným budovám a které měly za následek ztráty na životech. Nepokoje byly inspirovány kontrarevolučními živly, jež se pokusily o zvrát lidové demokratického zřízení v Maďarsku.

V současné době úspěšně probíhá likvidace kontrarevolučních band. Podle zprávy budapeštského rozhlasu z odpoledních hodin část kontrarevolučních živlů již složila zbraně. Ve velkých závodech vytvořili dělníci ozbrojené oddíly na ochranu svých závodů a jejich zařízení.

(Další zpravodajství z Maďarska přinášíme na 4. straně.)

* * *

Vážné události v Maďarsku. Rudé právo. 25. 10.1956, roč. 37, č. 298. Str. 1

Vážné události v Maďarsku

(Pokračování s 1. str.)

V úterý 23. října večer promluvil v maďarském rozhlase první tajemník Ústředního výboru Maďarské strany pracujících soudruh Ernő Gerő. Zabýval se hlavními minulými usneseními Ústředního výboru MSP, jež obyvatelstvo Maďarska přijalo s uspokojením. Zdůraznil, že pro jejich uskutečnění byla učiněna četná opatření, ale všechno přirozeně ještě nemohlo být plně uskutečněno. Při provádění usnesení došlo také k některým chybám. Vynořily se další problémy a otázky, které musí být prozkoumány; je třeba je řešit tak, aby mohly sloužit zájmům všeho pracujícího lidu.

«Hlavním cílem nepřátel je nyní počítat dělnickou třídu proti vedení strany a proti přátelství Maďarska se Sovětským svazem a jinými zeměmi lidové demokracie,» prohlásil soudruh Gerő. «Vymoženosti socialistické demokracie musí být hájeny a nelze připustit, aby došlo k rozdělení mezi stranou a dělnickou třídou, mezi stranou a lidem. Pravda je, že SSSR nám stál po boku nejen tehdy, když jsme těsně po válce byli v troskách, ale též později nám vždy pomáhal a pomáhá.»

Ernő Gerő dále zdůraznil nutnost bdělosti a odsoudil různé pokusy o narušení jednoty strany a dělnické třídy, která musí být střežena jako oko v hlavě. Je třeba vystoupit proti provokatérům a šovinistům. «Běží o to — pravil — že budujeme socialistickou a nikoli buržoazní demokracii.»

V průběhu večera se sešel Ústřední výbor Maďarské strany pracujících, který se zabýval vzniklou situací a provedl některé změny ve složení stranických orgánů. Do Ústředního výboru byli kooptováni soudruzi: Ferenc Donáth, Géza Losoncy, György Lukács, Ferenc Münnich a Imre Nagy. Členy politbyra jsou: Antal Apró, Sándor Gáspár, Ernő Gerő, András Hegedüs, Gyula Kállai, János Kádár, Károly Kis, György Marosán, Zoltán Szántó, Imre Nagy a József Kóbböli. Tajemníky Ústředního výboru jsou: první tajemník Ernő Gerő a tajemníci Ferenc Donáth, János Kádár a Gyula Kállai.

Soudruh Imre Nagy byl pověřen funkcí předsedy vlády. Dosavadní předseda vlády Hegedüs se stal prvním náměstkem předsedy vlády.

Vláda Maďarské lidové republiky byla ve středu ráno nucena k obnově pořádku vyhlásit stanné právo a aby zabránila pádění kontrarevolučních band, požádala sovětské jednotky, které se na základě Varšavské dohody zdržují v Maďarsku, aby pomohly při obnovování pořádku a klidu v zemi.

BUDAPEŠT 24. října (ČTK) — Ve středu v poledních hodinách promluvil v budapeštském rozhlase předseda Rady ministrů Maďarské lidové republiky Imre Nagy. V svolání vyzval obyvatele hlavního města, aby zachovali klid a pořádek. Současně oznámil, že ti účastníci kontrarevolučních nepokojů, kteří v nejbližších hodinách složí zbraně, nebudou postaveni před stanný soud.

Imre Nagy oznámil dále, že v brzkou bude svoláno Národní shromáždění, aby projednalo podrobný program vlády.

Předseda Rady ministrů MLR připomněl závažnost současných chvil, kdy nepřátelské živly oklamaly mnoho dobromyslných pracujících a obrátili se proti lidové demokracii, proti vládě lidu. Vyzval všechny obyvatele Maďarska, všechny dělníky, rolníky a inteligenci, aby pevně obstáli, zachovali klid, postavili se na odpor provokatérům, aby pomáhali při obnově pořádku.

Maďarská dělnická třída a pracující lid s rozhodnutím reagovaly na zločinný pokus o kontrarevoluční puč, který měl zvrátit lidové demokratické zřízení a likvidovat vládu. Horníci ze středního Podunají zaslali Ústřednímu výboru Maďarské strany pracujících telegram, v němž s pohoršením odsuzují teroristickou činnost kontrarevolučních. Dělníci mnoha závodů Maďarska vytvořili ozbrojené oddíly na ochranu svých závodů a zaslali Ústřednímu výboru Maďarské strany pracujících četná prohlášení, v nichž ostře odsuzují nepřátelskou provokaci. Resoluce dělníků z továren Wilhelma Piecka, z vagonky Ganz, ze Závodů Klementa Gottwalda, továrny na traktory Vörös Czillág, továrny na obuv Dunacipogyár a desítek dalších ukazují, že dělnická třída Maďarska stojí pevně a rozhodně za lidové demokratickým zřízením v zemi.

Vážné události v Maďarsku. Rudé právo. 25. 10.1956, roč. 37, č. 298. Str. 4

Zpráva o situaci v Maďarsku

BUDAPEŠŤ 30. října (ČTK) — Dne 30. října v odpoledních hodinách promluvil do budapeštského rozhlasu předseda Rady ministrů Maďarské lidové republiky Imre Nagy a oznámil rozhodnutí vlády, že její řízení bude postaveno na systému koalice z roku 1945. V tomto smyslu bude vytvořen v rámci vlády užší kabinet, jehož členy budou: Imre Nagy, Zoltán Tildy, Béla Kovács, Ferenc Erdei, János Kádár a Géza Losonszy. Další místo je rezervováno pro představitele sociálně demokratické strany.

Vláda předložila presidiu Maďarské lidové republiky návrh na zvolení Jánoše Kádára a Gézy Losonszyho na úřad státních ministrů. Imre Nagy vyzval znovu občany Maďarska, aby zajistili pořádek a bezpečnost.

Je zcela jasné, že vytvořením této koaliční vlády dospěla vláda k rozhodnutí, které je pro věc maďarské dělnické třídy i všeho pracujícího lidu Maďarska krokem zpět, neboť oslabuje pracně a s velkými oběťmi budovanou jednotu lidu, jež byla základem výsledků dosažených Maďarskem na jeho cestě k socialismu a v boji za mír.

Kromě Imre Nagyho vystoupili v budapeštském rozhlasu představitelé koaličních stran. Zoltán Tildy, představitel malorolnické strany, vyzval rovněž k obnově pořádku a míru v zemi. Podobně učinil představitel národní rolnické strany Ferenc Erdei, který vyzval k odporu proti každému hnutí, usilujícímu o anarchii a bratrovražedný boj.

Supí, kteří dnes krouží kolem Maďarska a slétávají se ze všech konců kapitalistického světa k hranicím Maďarské lidové republiky, představitelé nejreakčnějších horthyovských fašistických buržoasních skupin, jako na př. Ferenc Nagy (bývalý reakční předák maďarské agrární strany, který v roce 1947 utekl před vlastním lidem) jsou vývojem posledních událostí v Maďarsku jakoby elektrisováni. S novou silou za pomoci svých chleboďárců, kteří stojí v pozadí celé akce proti maďarské lidové demokracii, spřádají intriky s cílem vrátit se znovu do země a chopit se moci proti lidu, proti dělnické třídě, proti národu. Skupiny americké tajné služby a živly horthyovské reakce překračují již po několik dní rakousko-maďarské hranice,

aby vyprovokovaly nové boje a nové krveprolití. Vyplývá to i ze zpráv rakouského tisku. Vídeňský list »Neuer Kurier« oznámil v pondělí otevřeně program intervence.

Na určitých místech maďarských hranic jsou pravidelné štáby kontrarevoluce a v posledních dnech překročili hranice ve velkém počtu agenti z řad maďarských emigrantů.

Před maďarskou dělnickou třídou a vším pracujícím lidem Maďarska stojí dnes velký úkol: odrazit intriky vnitřních i zahraničních nepřátel, znovu se semknout pod vedením Maďarské strany pracujících, uhájit vymoženosti lidové demokracie a pokračovat v socialistické výstavbě země.

— □ □ □ —

Bouřlivý úspěch České filharmonie v západním Berlíně

(Od našeho berlínského zpravodaje)
— Po úspěšném koncertním zájezdu po Německé spolkové republice zavítala v pondělí Česká filharmonie do západního Berlína, kde koncertovala v největší berlínské dvoraně — »Sport Palast«. Bylo to sice nezvyklé prostředí pro symfonický koncert. Avšak Česká

Zpráva o situaci v Maďarsku. Rudé právo. 30. 10.1956, roč. 37, č. 303. Str. 3

Zpráva o situaci v Maďarsku:

„Kontrarevoluce byla poražena, zvítězila dělnická třída, moc je v našich rukou“

BUDAPEŠŤ 4. listopadu (ČTK) — Zbytky fašistických skupin, které vedly v minulých dnech krvavá vraždění a represálie v Budapešti, jsou úspěšně zneškodňovány a kapitulují. Odzbrojování těchto hrstek ozbrojených kontrarevolucionářů se velmi aktivně účastní obyvatelstvo města.

Všechny župní rady (národní výbory) vyzvaly pracující, aby v pondělí ráno nastoupili do práce.

Výzva revoluční dělnicko-rolnické vlády k obyvatelům Maďarska

Vláda Imre Nagyho, která razila cestu kontrarevolučním silám reakce, se rozpadla a přestala existovat.

Nyní vidíme, praví se ve výzvě vlády, jak strašně a nemilosrdně zacházely temné síly reakce s dělníky revolucionáři a mírumilovným obyvatelstvem. Socialistické síly lidového Maďarska spolu se sovětskými oddíly, které si zavolaly na pomoc, obětavě plní úkoly, jež jim uložila revoluční dělnicko-rolnická vláda.

Telegram dělnicko-rolnické vlády generálnímu tajemníkovi OSN

Z Budapešti bylo 4. listopadu oznámeno, že maďarská revoluční dělnicko-rolnická vláda poslala dnes do New Yorku telegram generálnímu tajemníkovi OSN:

Maďarská revoluční dělnicko-rolnická vláda prohlašuje, že poselství Imre Nagyho OSN se žádostí o projednání maďarské otázky v Organizaci spojených národů nemá zákonnou platnost a nemůže se projednávat jako poselství, zaslané Maďarskem, jako státem.

Revoluční dělnicko-rolnická vláda kategoricky protestuje proti projednávání této otázky v Radě bezpečnosti i ve Valném shromáždění, protože tato otázka spadá výhradně do kompetence Maďarské lidové republiky.

JÁNOS KADÁR, ministerský předseda maďarské revoluční dělnicko-rolnické vlády.

IMRE HORVÁTH, ministr zahraničních věcí.

Zpráva o situaci v Maďarsku. Rudé právo. 5. 11.1956, roč. 37, č. 309. Str. 1

Příloha č. 3

Povstalci s revoluční vlajkou

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Pálení komunistických knih a fotografií

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Povstalci stojící v maďarské revoluční vlajce

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Povstalec se zápalnou lahví čekající na příležitost

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Děti se zbraněmi

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Pál Maléter

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Jeden z povstalců v ulicích Budapešti

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Povstalec

(<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Skupina lidí kolem lynčovaného

<https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/10/1956-hungarian-revolution-in-pictures> - 13. 7.2018)

Budapešťská ulice

<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Hlava ze strhnuté Stalinovy sochy

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Barikády v Budapešti

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Ulice před kinem Corvin

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Svobodné maďarské rádio

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Budapešťská ulice s revoluční vlajkou

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Studenti kolem sochy gen. Bema

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Povstalci u zbytků Stalinovy sochy

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Povstalci na voze

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Rusové, běžte domů!

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Imre Nagy s částí svého kabinetu

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)

Imre Nagy

(<http://www.americanhungarianfederation.org/1956/photos.htm> - 13. 7.2018)